

2
6

חתן המלך

ספור נהמך אף נעים יסודתו בקרית בני עמנו מימי

גזרות ת"ח ות"ט.

חבר בשפת אשכנז

מאת

הרב ד"ר לעהמאן

נעתק מאת יר"ט

יצא לאור ע"י אליעזר יצחק שפירא.

ווארשא

לפ"ק

תרמ"ה

שנת

חרתן המלך

ספור נחמד אף נעים יסודתו בקורות בני עמנו מימי גזרות,
ת"ח ות"ט

חבר בשפת אשכנז

פאט

הרב ד"ר לעהמאן

נעתק מאת יר"ט

ווארשא

בדפוס של ר' אפרים בוימריטמער נ"י

שנת תרמ"ד לס'ק

ХАСАНЪ ГАМЕЛЕХЪ

Рассказъ

Варшава 1884.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 14 Января 1887 года.

Въ Типографіи В. Тиля въ Варшавѣ, Мыльная 7.

לכבוד המשכיל הנכבד ידין רב לו בשפות
ומדעים ומליץ נעלה בשפת קדשנו
מו"ה מנחם מענריל מירלינסקי

מגש באהבה וכבוד
מאת המעתיק

בשנת 1648 בא הקץ להמלחמות הרבות אשר הביאו
 מהומה ומבוכה באיראפא המערבית והתיכונה ואשר השמו ארצות
 ותושביהן בתגרת קנאת הדת הזעומה. שמנים שנה התחוללה
 מלחמה איומה בארצות הנידערלאנדען, שלשים שנה לחמו
 תושבי ארץ אשכנז איש באחיו וישראליות הפוריות והברוכות הין
 במהפכת אלהים את סדום ואת עמורה, עריה ההמיות והעליוות
 שוממות מאין אדם, והחכמה והרשת המעשה בשפל ישבו כי גלה
 נבחר הארץ והדרה, אולם אחרי אשר נועצו מלאכי המדינות שנים
 אחדות בעיר מינסטער ואסנאברוקק השלמו אדירי ארץ ויכרתו
 ביניהם ברית שלום ואמת. אף אמנם לא ידעה אייראפא המזרחית
 בעת ההיא מהומת מלחמה והארץ פרחת שם כתבצלת, במובה
 ואשרה, אך שם בארץ הברוכה אשר אוו למושב לבו אחינו
 היהודים, היא ממלכת פולאניא, קרא ד' לחרב ואש המלחמה
 התלקחה בזעם אפה להביא רעה גדולה על הארץ ולהחריב
 ערים ותושביהן.

ראש שרי צבאות הקאזאקען המעלניצקי, הרים יד באדונו,
 מלך פולין, בגלל העשק והמרוצה אשר סבל מידי השר הפולני
 האראנצי, כי שמהו בבית הכלא ויאמר להסיר את ראשו מעליו אך
 המעלניצקי ברח מבית כלאו ובידו צלח להטות לבות הקאזאקין בעלי
 כנסות יונית-קאטאלית, למרד בממלכת פולין בעלי כנסית רומית-
 קאטאלית. בימים לא כבירים אסף חיל גדול כעשרים אלף איש וכל יום
 ויום נהרו אליו המונים אנשי חיל במספר עצום מאד, גם התחבר עם
 התתרים עד כי היו מספר אנשי צבאותיו רב מאד כמספר חיל
 הפולנים אשר היו רק ששת אלפים במספר. כל חיל הפולנים נשבה
 ומן היום ההוא והלאה היתה ארצם לשמה ולבוזה להתתרים הפראים
 אשר פשטו עליה מעת אל עת וינצלוה ויצגוה בכלי רק, ביחוד
 שתו כוס החמה היהודים ושתני הארץ. אין את נפשינו לתאר

את אכזריות האויב ורוע מעלליו, גם לא נחפוץ למנות מספר ההרוגים, לקרא בשם כל הערים ההרוסות והשוממות וכל הקהלות הגדולות אשר התרבו נחרבו ויהיו למשסה בתגרת יד האויב; בחפץ לב נסב את פנינו מן המעשים הנוראים ההם אשר לשמען ולזכרן יתפלץ כל לב שומע ורק נספר מהם את הנחוצ לענין ספורנו.

נשימה נא פעמינו אל בית קמן ודל לאחד הגדולים אשר בארץ ההיא—מגדולי בני עמנו ונחקרהו בחדר מעונו מקום שם הרה והגה מחשבות עמוקות ונשאות ויוצאן לאור עולם להתהבת גבול הלמודים.

בבית קמן אשר ברבע היהודים בעיר הקטנה פינסק ישב ר' שבתי כהן עם אשתו ובתו היחידה. הידעתם קוראים נחמדים מי הוא רבי שבתי כהן? השמעתם את שמעו המזב הזולף למישרים? הוא ה"ש"ך" אשר באר את יורה הדעה וחשן המשפט, ואך למותר יהיה לספר לכם סכח שכלו הכביר וידו הרחבה בים התלמוד, לכו נא קוראים יקרים אתרי אל ביתו ואל חדר מעונו ותשתוממו לדאות כי האיש הזה, אף כי הראה כבר גדולות בחקרי התלמוד ושמו נודע למשגב בעולם היהדות, עוד צעיר לימים הנהו לעת ספורנו ולא הגיע לשנות גבר. בדרך היהודים יושבי ארץ פולין, נשא גם הוא אשה בהיותו עלם רך וצעיר לימים; מרים אשתו היתה נין ונכד הרמ"א ו"ל, ובהיותה חסר מגוע איש רם המעלה כזה נחלה מאתו גם יראת ר' ותם דרך וכמרים הנביאה הצמינה בתמת לבנה וישרת דרכה ותהי לפאר ותהלה; אולם בית רבי שבתי לא היה מעין ההצלחה והאשר, מרים הזאת בעלת הבית מתהפכת בחליה על משכבה ואסתר הבת היחידה הניה רכה וענוגה ורפת כח מאד. בבואנו אל הבית נראה את רבי שבתי עומד עציב רוח אצל מטת אשתו התולה, ועל ידו נצבת בתו הקטנה, בת שש שנים ומוחה את דמעתה מעל לחזה; הרבי אחז ביד החולה הבוהרת מאש הקדחת אשר נשקה בבליזותיה ואשר לא נתנה שנה לעינה ותעירנה עת עת מתרדמתה.

— אהובי, — אמרה אל אישה הרב, — בנפשי אחוש כי עוד מעט אפרד ממך ומבתני האהובה, לנצח, אבקש ממך לבלי תפריעני בדברי, לי להגיד לך עוד גדולות ונצורות.

— כאשר נמתי עתה את שנתי ראיתי בחלומי את אבי
הזקן הרמ"א ויצוני לברך אתכם במרם אלך ואינני, ולדבר על לבכם
לבל תעצבו בדבר עתידותיכם הרעות הצפויות לכם, אמנם ידע
תרע אהבי, כי רעות רבות וקשות נצפנו לך ולבתנו בחיק העתיד,
אולם אנכי אהיה מגנכם וצלכם על יד ימינכם, אנכי אחלה
בעדכם את פני י"י לא אשקוט ולא אנוח עד אשר ישלח מלאכו
לפניכם לשמרכם ולהצילכם מרעה ואסון.

כהתיימה את דבריה נפלה אחרנית על ערשה באין אונים,
ר' שבתי התאמץ לנחמה וידבר על לבה דברי חן ונחומים והיא שמעה
את דבריו בשום לב וצחוק נעים עבר על שפתיה.

— אהובי — השפילה עוד הפעם כאוב מארץ קולה —
ידעתי גם ידעתי מה מאושרה הייתי בארץ להיות רעיתך ואשת
חיקך; אך ימים לא כבירים היה לי האשר הזה ועתה הנה באה
עת פקודתי, חיה בשלום איש חמודת, לבי ואישון עיני, חיי בשלום
אסתר בתי הנעימה, ד' יהי סתרכם ומגנכם.

או עצמה את עיניה היפות ושפתיה נאלמו דומיה ולא יכלה
להוציא הגה מפיה, לבה המלא על כל גדותיו אהבת הורים
נאמנה, חדל לדפק, ורוחה הרבק באהבתה לאלוף נעוריה עלתה
למרומי שחקים לחוות בנעם ד' ואך כאשר קרא ר' שבתי לפני
בבכי את המלים האחרונות מנוסה הודיו "שמע ישראל" נעו
שפתיה עוד הפעם ואח"כ נאלמו לנצח.

ב.

עברו שבועות אחדים ור' שבתי בקש נחומים לנפשו מאסונו
הנורא אשר קרהו בהגותו יומם ולילה בספר תורת ד', אולם בתו
הענוגה והערינה אשר לא ראתה עוד מימיה עצב ויגון כזה, קרסה
כרעה תחת סבל יגונה ותפל על ערש דוי, ויהי היום ותשכב על
מטתה ותנם שנתה במנוחה ואביה ישב אצלה ויהגה בתלמוד, הוא
העמיק אז חקר בהסיוגא העמוקה במסכת בבא מציעא הנודעת
בשם "תקפו כהן" ואשר היה כבר עם לבבו למתב עליה באור
רוב, ובהעמיקו לחשב מחשבות לא שמע בראשונה קול שאין

בעיר אשר הלך וקרב עד ביתו, אולם באחרונה הפחיד אותו קול צוחת אנשים, קול ענות גבורה וועקת שבר: „המעלניצקי בא, הקאזאקען באו העירה“ נשמע לאזנו קול גורא בחוצות, ר' שבת פתח את החלון וירא כי כבר התאבכו גאות עשן מן הבתים אשר הציתו הקאזאקען באש, וימחר להשליך מכסה חם על בתו תחולה ויקחנה על זרועותיו ויתעטף באדרת שער ואחרי הודעו איזר הדרך באו הקאזאקען, רץ כצבי מרח אל העבר השני ויחש פעמיו ולאה. הימים היו ימי החורף ויום ערב שבת היה אחר הצהרים אולם בלי חשב מחשבות הרבה רץ דרך כבדת ארץ מכסה בשלג נקפא אל היער הרחוק מן העיר כמהלך שעות אחדות עם בתו היקרה על זרועותיו. מאחוריו נשמע קול ענות הקאזאקען השולחים רצח ואש על כל סביבותם — ביחד עם קול אנקת האומללים הנרדפים. הפחד שוה הגליו כאילות ויאמץ כחותיו לרוץ בדרכו הלאה וכבוא השמש, הגיע עד היער וישב על גזע עץ אחד, את מכסה הצמר פרש לפניו על הארץ וינח עליו את בתו החולה, בין כה וכה פרש הליל את מעטה כנפיו על הארץ וליל שבת היה, אך מה נעצב אל לבו ביום השבת הזה! ליל עצב ויגון כזה, לא ראה עוד ר' שבת בחייו, כי נשאר לבדו ביער עם בתו החולה באין כל מחיה ומוון ובאין כל מחסה ומגן, בכל זאת נתן בלבו תודה לאלהיו כי הציל אותו ואת בתו מיד שודדים.

ר' שבת התפלל תפלת ערבית של שבת וימצא בזה נחומים ומרגוע לנפשו העיפה והעגומה, הלילה לא היה קר מאד ויעטף את גוו ואת גו בתו אשר לקח עוד הפעם בין זרועותיו באדרת השער אשר לו ויחם לו, אולם הילדה חלתה מחלת הקדחת והאב האמלל לא יכל לתת לה מעט מים להשיב את נפשה או איזה רפאות תעלה, באחרונה נפל עליה תרדמה גדולה ותישן שינה ארוכה אשר לא הקיצה עוד ממנה.

ויהי בבקר כעלות השחר אשר ערגה אליו נפש ר' שבת אחרי שבעו נרדדים ויגון כל הלילה הוא, ויבט על בתו היחידה אשר בין זרועותיו, הה! הנה היא מתה וכל רוח חיים אין בקרבה, האב האמלל הניה את גו בתו הקר והנקפא על מכסה הצמר וכה נשאר כעת לבדו בתבל נעזב מרעיתו האהובה ומבתו היחידה

היחידה, ביתו וכפריו נשרפו במח כבר באש עם כל הונו ורכושו.
כהלום רעם נצב על עמדו וכמעט החל ליאש את לבו מן
החיים ויחפץ להתנפל על גו בתו ולמות במקום אשר מתה המדת
לבו ואישון עינו, אולם פתאום נזכר כי שבת היום לד'.

הה, יום קדוש ונעלה! מה רב כחו לפעול גדולות בלב
התמימים החרדים לדבר ד' לזכר יום השבת נגזה ועברה חיש התונה
מלב ר' שבת ונמנוחה נעימה לקחה עמדתה, לבו לא ידע עוד עצב
ותלונה, אך הצדיק את משפט ד' ויאמר:

— חפץ ד' הוא ומי יאמר לו מה תעשה? הבה ואשא
במנוחה את משפטי הקשה כי לא לי להתאונן על מעשיו, וגם שבת
היום לד'.

אחרי כן התפלל בשמחה לב את תפלת השחרית ויקרא
בע"פ את סדר השבוע ובשום לב הגה וישם את כל מעינו בתורת ד'.
שור נא קורא נחמד על האיש הנפלא הזה ותשתומם! שזה
בלבך כל העמל והמצוקה אשר קרהו, את השוד והשבר אשר כתם
באו על האב האמלל הזה היושב כעת על יד גו בתו האהובה
באין כל טרף לנפשו ובלי כל מחסה ומסתור מקור וקרח, בכל זאת
ישים אלהים מעוז ויזכור כי קדושת היום תאסר עליו לערות רגשי
יגוני ולכבות על שברו הגדול כים, הנה כה לא תתן היהדות את חסדיו
נוצרי בריה באמת לחוש את תלאות החיים, לא יאמרו נואש גם
בעת צרה ומצוקה ובבא עליהם שאת פתאום ימצאו נחם וישע בד'
אלהי מעים.

ויהי כאשר רצה ר' שבת להתפלל תפלת המוסף וישמע
פתאום קול חצוצרות תרועה הולך וקרב אליו אחרי כן שמע קול
נביהת בלבים וקול שעמית כוסים הרצים על השלג הנקפא הנשבר
מדהרות אביריהם.

— אהה, גם הנה באו הקאזאקען, — קרא בחפזו לנוס ויעזב
את גו בתו ויחש להמלט על נפשו. —

ויהי כאשר רץ זמן רב וקול החצוצרות הולך הלך ורפה
וכמעט לא ישמע עוד לאזניו, ויעמוד לנוח וימצא שם מערה ויבא
בה להסתתר מפני האויבים, וישב שם עד נפות היום והירה הגיה
אורו ביער, אז יצא מן המערה וישב על עקביו להקור את המקום
אשר

אשר הניח שם גו בתו; אף אמנם מצא את גזע העץ אשר ישב עליו, מסבי נרמס השלג מרגלי אנשים, סוסים וכלבים, אולם גו בתו איננו, ויאמר בלבו אולי טמונה היא בשלג ויחתר בו בכל עוז ויחפש לאור הירח בכל המקום ולא מצא, אז התנפל על הארץ ויבך בכי גדול ויספור מרה:

אסתר בתי האהובה איך? — צעק מנחמת לבו — האם לא נתן לי גם לקבר את גוך המת בארץ? — כה ספר ויבך זמן רב עד אשר התאמץ בנפשו ויחזק לבו בה' לשאת ולסבול בדומיה גם את הצרה החדשה הזאת, אם אמנם אבד את כל אשר לו בענין רע, גם בתו האהובה שארית הונו בחלד נחמסה מאתו, אך עוד אחת נשארה לו והיא, אמונתו בד' ותורת אלהיו בלבו.

ג.

— הפחד והחרדה אשר נפלו על ר' שבתי בשבת בבוקר מפני קול חצוצרות התרועה ושעמזת הסוסים לא היה פחד, וחרדת שוא היתה, כי לא הקאזאקים באו אל היער כי אם מלך הפולאנים אשר צד ציד ביער ההוא, המלך בא לארץ ליטא לשכך בעצמו את רוח המרד ולדכא תחת רגליו את המעלניצקי; היל המעלניצקי נגף לפניו ושאריתו אשר נס מפניו וימלט על נפשו התנפל על העיר פינסק ויבזו את כל אשר בה ובעת רדף שר הצבא אססאלינסקי אחרי הפראים צד המלך עם מרעיו ציד ביער, ויהי כאשר באו הרוכבים מקרוב לילדה המתה, וימצא אותה כלב ציד ויחל לנבח בקול גדול ולהראות אותותיו אותות לפני המלך כי ילכו אל מקום שם היתה הגויה. וישלח המלך אחדים מעבדיו לראות הנעשה שם. וישובו העבדים ויגידו למלך: כי מצאו גוית ילדה רכה יפת תאר וטובת מראה מאד, אשר לפי הנראה מתה הילדה פנוס הוריה מפני הקאזאקין ויעזובה פה.

ויגמור המלך אמר לראות בעצמו ולחקור הדבר, וכאשר ראה את הילדה המתה השתומם על יפעת הילדה הקטנה והוד מראה, — פאראצינסקי — אמר אל רופא נפשו הרוכב על ידו — ראה נא, יוכל היות כי עוד נשמת רוח היום באף הילדה, בטח היא

בת א' משועי ארץ ליטא אשר נס מפני הקאזאקען ואסיר תודה יהיה לנו כל הימים אם נציל את נפש בתו ממות.

הרופא ירד מן הסוס ויחקר את הגויה ויאמר :

— עוד רוח חיים בהילדה ורק השבץ אחותה, יצוה נא הוד מלכותו ויקח אחד מהנערים את הילדה על סוסו, יוכל היות כי יצלה בידנו להציל נפש אחת ממות.

המלך נתן אות לאחר מעבדיו ויעש כדבר הרופא ויחישו כלם פעמיהם אל הארמון הקרוב מקום שם היתה או המלכה ובתה היחידה מרים.

בבאם אל הארמון, שמו את אסתר על מטה ואחר זמן לא כביר התעוררה לתחיה, אולם קרחת נוראה בערה בעצמותיה, ימים רבים רחפה נפשה בין החיים והמות, אך באחרונה הוקלה מהלכת ולאט לאט שבה לאיתנה ותחי מחליה.

בת המלך הצעירה לימים אשר היתה אז גם היא בת שש שנים, כלו עיניה מיחל אל העת אשר תוכל לראות את פני הילדה הנמצאה ביער ויהי כאשר שחרה את פניה ותאהבנה אהבה בלי מצרים ומעת ההיא והלאה היתה הילדה כל שיחה והגיונה ובוה העירה את רוח המלך והמלכה לשום לבם אל הילדה הנשכחה כמעט מני לב. והי כאשר אמר הרופא כי עוד מעט תשוב לאיתנה וכי יוכל לשאל מאתה על עמה ומולדתה והקורות אותה, בלי לפחד פן יבולע לה שאלו מאסתר לספר איזה הדרך באה אל היער. ותספר אסתר מאביה ומאמה המתה ומדבר מנוסתה מן הקאזאקען, אז ראו כלם ויוכחו לדעת כי הצילו נפש בת יהודי ממות.

— מה נעשה עם היהודיה הקטנה? — שאל המלך — מי יודע אנה נס אביה ולא על נקלה יודעו עקבותיו.

— יצוה נא הוד מלכותו כי ימסרו היהודיה הקטנה לאחת מקהלות ישראל והמה ישימו עיניהם עליה וידאגו לאהריתה — אמר הרופא. — הנה, אל תעשה זאת אבי! — אמרה מרים הקטנה — לא אתן לקחת מאתי את הילדה הנמצאה ביער, מה נעים יהיה שבתנו יחד להשתעשע, כאשר תהיה בריאה אולם. אנא, הניחו לי את הילדה כי חמודות היא לי.

— נמלא את חפץ בתנו האהובה — אמרה המלכה — הילדה תמיר

דתה והיתה עמנו כל עוד אשר תמצא פה מרים בתנו הפץ להשתעשע אתה.

המלך נאות למלאות בקשת רעיתו ובתו ויצו על הכהן אשר בחצרו להכין את נפש הנערה לקראת האמונה ההרשה.

ויהי אחרי ימים אחדים ותשב אסתר לאיתנה אך היא עשתה אז דבר אשר השתוממו עליו כל יושבי הארמן: העלמה בת ששת השנים לא רצתה לאכל מעתה מאכלים אסורים.

—מדוע לא תאכלי, כסולה קטנה?—שאל מאתה רופא המלך, כאשר הגידה לו המינקת כי לא תרצה הנערה לאכל מהמאכלים אשר תביא לה.

—יען כי מצות ד' היא לבל נאכל נבלה וטרפה.—השיבה אסתר.

—אבל הלא אכלת אותם עד עתה בחפץ לב.

—אמנם כן הוא, אבל אז הלא חולה הייתי ואבי אמר בחלותי אמי את חליה כי לחולה מסוכן התירו הכמינו לאכל מאכלים אסורים למען החיות את נפשו. אולם עתה בריאה אולם אנכי ולי לאכל רק מאכלי היהודים.

—אם כן הוא אפוא—אמר רופא המלך—כבר באה העת כי יהל הכהן קורילל להוציא את פעלו למענהו.

הכהן קורילל אשר לפניו התודה המלך על עינותיו בא אליה ויאמר, כי כאשר עזב אותה אביה ביער בחשבו אותה למתה, אין לו עוד כל חלק ונחלה בה וכאשר הקיצה עוד הפעם לחיים בהסד המלך, יציר כפיו של המלך היא. ולזאת עליה להמיר דתה ולבא בברית דת המלך.

כשמע אסתר את דברי הכהן, בכתה בכי גדול ותצעק מרת ותשאל כי ישלחו אותה מחצר המלך או ימיתוה.

בעת ההיא רבו הנהגים על קדוש השם, הקאואקים רצו לכופ אלפי יהודים ויהודיות, נערים ונערות להמיר דתם, אולם הם בחרו במות מלכפור בד' אלהי אבותם. מקרים כאלה קרו מיום אל יום ויהיו דבת רבים וגם אסתר, אף כי צעירה לימים היתה, שמעה הרבה שמועות כאלה, הנהגים על שם ה' מלאו כל לב השתממות ותמדהון ועל כלם ספרו מבתולות אהדות צעירות לימים אשר קדשו את שם ה' כנשי חיל ברוה גבורה ואמץ לב נפלא וכאשר

רחפה אז הסכנה על ראשי כל קהלות ישראל ואיש לא ידע מה תהיה אחריתו, שם כל איש מגמת פניו לפחת רוח אהבה נאמנה לאמינותו בלבבות כל בני משפחתו, למען יהיו כלם נכונים לערות למות נפשם בעד קדושת ה' ותורתו, אם אך יבא עליהם שטף המים הזורנים, וע"כ לא לפלא יהיה בעינינו את אשר השיבה אסתר הקטנה את פני הכהן ריקם ברוח אמיץ ונכון. היא התנפלה על הארץ ותבך בקול נהי גדול עד אשר הגיע הדבר לאזני בת המלך מרים הנמצאה אז מקרוב לה ותחש לבא אליה ותאמר: —אהובתי, מדוע תבכי? מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלא לבו להעציב רותך?

אסתר לא יכלה להוציא הגה מפיה ותרמו באצבעה על הכהן. —האתה אדוני הכהן קורילל? —שאלה מרים בהשתוממות. —אל נא בתי—השיב הכהן—אך נהפוך הוא תפצי לעשותה ומאשרה בארץ, אחותך בדת תהיה, אם תסיר דתה ותבא בברית דת הנוצרית.

—ואת לא תרצי זאת? —שאלה בת המלך. —

—לא לא. —ענתה אסתר — לא אבה זאת, בחפצי להשאר

יחודה! טוב לי למות על כמת מטבח מלהמיר דתי.

אז הריסה מרים את אהובתה מן הארץ ותחזקנה ותסח רמעתה מעל לחיה ובהאצילה לה נשיקות רבות במו פיה, הטיפה על לבה דברי נחומים ותאמר:

—השקמי אחותי, איש לא יכביר עליך אכפו הלא אהובתי

ננפשי את, באי נא ונצא אל הגן ששם יציצו כעת הפרחים ויפיצו ריח ניחוח.

שחוק קל עבר על שפתי אסתר הבוכיה. אך מרים לקחה אותה בידה ותוליכנה על פני הכהן אשר מרים נשקה את ידו בעונה, דרך עברה, ותלכנה הילדות יחדיו הגנה לבקש שם פרחים ודודאים וקל שחקם ורתם נשמע בכל מסבי הגן. האיש אשר ראה את שני הילדים הנאהבים והנעימים בהשתעשעם כה בהגן לא דמה בנפשו מעולם כי הילדים הרכות והענוגות האלה לחמו זה לא כביד מלחמת הדת הקשה כשאל קנאתה.

והכהן קורילל הלך אל המלך להודיעהו תוצאות מלאכותיו

ויקצף המלך מאד על הילדה ויחפץ לשלחה לנפשה, אולם המלכה לא נתנה אותו לקחת מבתה היחידה את כל שעשועיה. או התערב הרופא בדבר ויחזה דעתו כי החנוך והלמוד ימשכו את לב הילדה אל האמונה הנוצרית, וכי באופן הזה תבקש אסתר בעצמה אתרי שנים אחדות כי ימירו דתה ויקבלו אותה אל חיק אמונתם בחסד וברחמים.

העצה הזאת מצאה חן בעיני המלך והכהן, ויגמרו אמר לתת לאסתר לבא גם מן היום שהוא והלאה בחברת בת המלך ולהשתעשע אתה, אף כי לא עזבה עוד את דתה, דת היהודים.

ד

בימים ההם שב המלך עם כל בני ביתו אל העיר קראקוי בירת מלכותו, שם אכלה אסתר מאכלי היהודים כאות נפשה כי ציו על אלמנה זקנה יהודיה להביא לה ארוחתה אל הארמון מדי יום ביומו. תושבי עיר קראקוי היהודים השתוממו מאד בשמעם כי אחת מבנות עמם גרה בחצר המלך, רבים התאמצו ויהפשו הפש כחפש לראות את אסתר ולדבר עמה, אך מריסי המלך ועבדיה לא נתנו ליהודים לבא אליה, כי כן ציו להרחיקה סבא בחברתם, ועל כן נאלצו המתאנים להדשות ונצורות להסתפק בזה אשר ספרה להם הנה הזקנה על אודותיה, וכאשר לא ידעה אסתר את שם אביה ורבים היו אז הגלים והנחרגים, לא ידע איש את מולדתה ושם משפחתה כסה במשאן.

בין כה וכה ואהבת אסתר ובת המלך הלכה הלך וגדלה מיום אל יום. היהודיה הקטנה למדה ביתד עם בת המלך ומרים לא קנאה בה ולא הביטה בה בצרות עין על אשר עשתה אסתר חיל בלמודה יותר ממנה, והיא הלא בת ה"ש"ך היתה ומאביה רב המרעים נחלה כח לב ותבונה גם בריאות גוה הלך הלך ושוב ותיף בגדלה ובהדרה עד כי היתה להמדת עינים ומה נהדרה היתה מראה בלכתה לשוח בנגן הארמון בחברת רעותה ויקטפו פרחים ושושנים לשומם עטרה לראשן! כל עין ראתה העידה כי כאחיות תואמות הנמו אשר נוצרו להשתעשע יחד ולהתענג על המדת החיים.

יהי היום ותשכב מרים על ספסל מכסה בעשב בפינת הגן ;
האשה אשר על הבית הלכה מקרוב לה לשוח עם אחד מנערי המלך
ואסתר קמפה פרחים ושושנים להביאם למרים לעשות מהם עטרה,
פתאום קפצה אסתר בקול זעקת שבר נורא אל בת המלך נופל על
צוארה ותתפוש בכח צפעוני נורא אשר התנפל עליה ויסב את
צוארה, ותשליכהו הלאה. לקול זעקת אסתר מהרו הסוכנת ורעה
אל מקום המחזה, כראות הנער את הצפעוני אשר התגלגל בכדור,
פגע בו וימיתהו ; אולם הסוכנת בראותה את הסכנה אשר רחפה על
ראש בת המלך נפלה לארץ באין אונים ותתעלף, ומרים נפלה על
צוארי אסתר ותשקנה בנשיקות פיה ותאמר ; כי לא תשכח לעולם
חסדה ואמונתה אתה כי הצילה נפשה מרדת שחת. כרגע באו גם
המלך והמלכה : אשר התהלכו בגן לרוח היום, ויספרו להם את כל
הנעשה ותבך המלכה משמחת לבה ותחבק את אסתר באהבה וחן
ותכננה בשם „בתי האהובה” ותאמר כי מעתה תשים כל מעינה
לשומה מאשרה בארץ גם לב המלך פחד ורחב למראה הדבר וישק
את אסתר על מצחה לאות אהבה ותודה על כי מלטה את נפש
בתו היחידה ממות, כל עבדי המלך ראו את אותות אהבת המלך
והמלכה לאסתר ומן היום ההוא והלאה היתה אסתר אהובה ונחמדה
לכל. — אך האם לטובתה היה הדבר ? ימים יודיעו זאת. —

עברו ימים רבים ואסתר שנתה מאד כדברי הרופא אשר חש
עתידות לה. זכרונות ימי הילדות כמעט נשכחו מקרב לבה, הוקנה
חנה אשר הביאה לה ארוחתה מאכלי היהודים, לא יכלה ללמדה
דבר מתורת ד' ולהבינה בינה על דבר תכונת היהדות ועקרי אמונתה.
אף אמנם בקשה את פני האלמנה להביא לה סדר תפלה להתפלל
בו בכל יום, גם הביאה לה עוד ספרים אחדים כתובים בלשון
יהודית-אשכנזית אך השפה הזאת היתה לה לשפה מזוהה כשפה
העברית ועל כן לא הבינה אף דבר וחצי דבר מכל הספרים האלה,
ומעט, מעט הסכינה ללכת בדרכי האנשים חקרובים אליה ולחשב
כמחשבותיהם. לפנים מרם מלטה את נפש מרים ממות כאשר לא
התרועע איש אתה בחצר זולתי בת המלך, מצאה את נפשה
לפעמים עזובה וגלמודה ותזכר באהבה את אביה אשר אבד ממנה
ולבה המה לאמה המתה ותתרפק אליהם ובחפץ לב היתה עזובה.

את בית המלך ותפארתו לשוב אל בית אביה כנעוריה לחיות שם חיי משפחה, באהל דל ועני; אך עתה כאשר שמו כל שרי המלך ועבדיו את לבם לטוב עליה ויאהבוה, לא כלתה עוד נפשה לבית אביה ותהי שמחה בגורלה, הן בבית ההוא מצאה את כל תפצה ומאוי לבה, כל איש אהב אותה כנפשו ויתאמץ להפיק רצונה ותפצה ומה לה עוד? ברבות הימים הסכינה לראות חיי עליונים ותענוגות רוזנים כאת מננות המלך ועצמותיה רחפו מפתד ומגור בחשבה פעם מחשבות כי יוכל היות ויבא יום אשר ישנה גורלה לרע. מה תהי אחריה אם תדבק באמונת אבותיה? הנה יהודי עובר על פמי הארמון ושקו המלא נעלים בלים ובגדים מטלאים על שכמו. יהודים אחרים לא ראתה אסתר מיום שבתה בחצר—האם יהיה גורלה ברבות הימים כגורל האיש הזה?—

לשתי הבתולות כבר מלאו שנים עשרה שנה ובמרים דברו נכבדות ויגידו כי בעוד זמן לא כביר תארש; אך לפני זה יכינו את נפשה לקראת האירחה הקדושה אשר יברו לכל בעל דת הנוצרית שדם באו במסרת הברית, ולה ללמד עקרי דת אמונתה, לפני מלאת לה שלש עשרה שנה למסרת החפץ הזה מלאו את ידי כהן צעיר לימים בעל בינה ישרה ומלא רוח דעת להטיף עליה לקחו ואסתר היתה תמיד עם מרים ותשמע את דברי הכהן. הה, מה נעמו דבריו בתארו את חין ערך אמונתו אשר יסודה אהבה וכבוד ומה נשגבו מדברותיו בספרו מחיי מתקק דת הנוצרית, מתלאותיו ומכאוביו אשר סבל בעדה! בקסם שפתיו הרים את אמונתו עד לשמים שיאה, ואת הדבקים בה שם למאשרים בארץ.

ויהי כאשר הלך המורה לביתו ותתנפל מרים על צוארי אסתר ותבך מרה ותאמר בקול בכים:

—אנא, אחותי אהובתי כנפשי, היי נא אחותי באמת ובתמים, היי נא גם אחותי בדת וגם האמונה לא תפריד בינינו. ותתחמק אסתר מבין זרועותיה ותלך אל הגן. שם בקשה לנפשה סכה מסתרת הרחוק משאן החצר והמונו ותשב בה ותכס את פניה בידיה, כי לבה היה מלא מחשבות יגון על דבר גורלה. בשבתה לבדד בסכה תפושה ברוב שרעפיה זכרה את ימי ילדותה וצמו חיים נצבו לפניו כל התמונות הנעימות אשר שעשעו אז את

נפשה; בעיני רוחה דמתה לראות את אמה החולה בפניה הרלים ואת אביה יושב והוגה בתלמוד.

—האם מכם אפרד לנצח, אהובי נפשי?—קראה מנהמת לבת, זפלגי דמעה ירדו על לחיה.

פתאום נגשה אליה בת המלך ותחבקנה בזרועותיה ותשקנה מנשיקות פיה ותאמר:

—האם הדאבתי את נפשך, אהובתי? זאת לא היה בחפצני!
הלא אחותי את וכאחות אחשבך גם אם לא תמיד דתך לבא בברית דת הנוצרית.

—אולם—הוסיפה לאמר—אם תבא בברית דתנו יעשרך המלך עשר גדול וירבה לך מהר ומתן, כאחת מבנותיו תנשאי לאחד משעי הארץ, לנסיך או לאציל ותוכלי להיות תמיד אצלי, אך אם תשארי בברית היהודים, מה תהי אחריתך?

ותתנפל עוד הפעם על צוארי אסתר ותבך; גם אסתר בבתה עוד הפעם בכי גדול ותאמר בקול בכים:

—לא אפרד ממך!

—אם כן, אפוא בחפצך לבא בברית דת הנוצרית?—קראה מרים בשמחת לבנה—

אסתר לא יכלה לענות דבר, בין כה וכה באה סוכנת הבית לקחת אותן לנסע במרכבה לשוה!

ה

אסתר הרגישה בנפשה כי לא תוכל זמן רב למשל ברוחה ולעמד נגד כל הקמים עליה להעבירה מדתה, הנערה מצאה את נפשה עזובה בתבל באין כל גואל ומודע ובאין תומך ומחזיק בידה. הן לא אייביה היו האנשים אשר רצו לכף אותה לחמיר דתה בדת אחרת כ"א רעיה אהוביה כנפשה המה אשר התאמצו לתאר לפניה את דת הנוצרית לנשגבה והמחזיקים בבריתה למאשרים בארץ ואת דת היהודית תארו לפניה בצבעים שחורים וינבלוה עד כי לא נשארה לפניה דרך אחרת כי אם לעזובה ולבלי הוסיף החוק בבריתה. היום היה יום צח ובהיר אחד טימי הקיץ ההמים ותסע סוכנת

הבית עם שתי הנערות במרכבה אל העיר לא רחוק מן העיר.
הסוסים האבירים שמו תלם כאילות לרוץ בצל עצי העיר. סוס
ואסתר היו הפושות ברוב מחשבותיהן בקרבן ותשיבנה אך אמרים
קצרים והסוכנת הצרפתית אשר הרכבה לדבר מששן לבת על
המדת הקיץ ופיה היה כנחל טבע. פתאים לפתע התפוצצה לסיסים
יד האופן והמרכבה נשברה ותפל על הארץ. הנערות לא סבלו מה
כל נזק ומכאוב. אולם הסוכנת נבחלה מאד ותתעלף. כעבור זמן
לא כביר השיבו את רוחה אל קרבה אך העבר יעץ אותן ללכת
לשות בעיר ברגל עד אשר ייטיב הרכב את יד האופן.

היום היה יום הם מאד, יום בער כתנוד עד כי יראו הנשים
לנפשן פן תתחולל רוח סער וסופה. עב קטנה כנף איש עלתה מפאתי
ים ורוח עז נשבה ותבשר כי עוד מעט יהיה נשם ומטרות עז על
הארץ. הנשים התולכות לשוה שמחו מאד למצא בית מלון בודד
בעיר; שמה הביא הרכב גם את הסוסים ואת המרכבה אשר תקן
אך מעט.

בארץ פולין כמעט כל בעלי מלוות האורחים; יהודים הם.
עוד זה לא כביר לא היו בארץ פולין רק שתי כתות והמה: אצילים
ועבדים, ובימים האלה היו היהודים במדרגה התיכונה בין האכרים
ובין שועי הארץ. המה בעלי המלאכה עושי כל מלאכת הדש
והחשב, הארסוסים ובעלי בתי המלוות. בעל המלון חשב את
עצמו למאשר בארץ בראונו בביתו את בת המלך ועבדיה הסוכנים
אותה; ויהי אך באו הנשים אל הבית וישלחו מלאך אל העיר
להודיע בחצר המלך את הקורות אותן וכי ילינו הלילה במלון. יען
כי רד היום וידאות הן לשוב בעת סער וסופה הביתה.

בין כה וכה התחוללה רוח סערה בכל עצם תקפה ועזה וידד
קולות וברקים ורעמים אדירים. ויהי כאשר נתן הרעם את קולו קול
עז להגעים והברקים האירו מסביב ויפיצו אש פלחות והתחד
הצרפתות החלושה לנפשה ומרים התאמצה ללעג על פחדתה וחרדת
נפשה. ואסתר הלכה אל בעל המלון ותבקש מאתו רשיון לשבות
בקרב בני ביתו את השבת, כי יום הששי היה, אחר הצהריים.

בעל הבית הודיע כבר לבני ביתו כי לפי הנראה, רעות בת
המלך היא, הנערה העבדית, הנמצאת בארסון המלך אשר

לא רצתה בעודנה בת קמנה לאכל ממאכלי הנוצרים.
בעל המלון השיב לאסתר בלשון פולנית—כי לא הבינה לשון
יהודית-אשכנזית—אשר ישמח מאד להאכילה ממאכליו.

—הנך, נערה עדינה, כדניאל הצדיק. —הוסיף לדבר אליה
בשחוק קל—

אסתר שאלה ממנו, לבאר לה את דבריו, ויספר לה בעל
הבית מדניאל איש המודות ורעיו אשר לא רצו לאבל מאכלים
אסורים בחצר המלך, גם הוסיף לספר לה מקודות דניאל
ורעיו והנסיונות אשר נתנסו בכבשן האש וגב האריות. אחר
כן ספר לה מקורות הימים האחרונים, מדבר הנהרגים על
שם ד' בעת המרד האחרון. אסתר הקשיבה רב קשב לכל ספורי
בעל המלון, ובלבה התעוררו זכרונות מימי קדם אשר כבר צללו
בתהום הנשיה.

—הה—רמתה אסתר בנפשה—מה קמנה ורפת כח הנני נגד
הגבורים ונשי חיל האלה, אשר לחמו מלחמת אמונתם באמץ לב
נפלא ויערו למית נפשם על קדושת ד'!

בין כה וכה הגיע זמן קבלת השבת, בעל הבית הלך אל תדרו
על זמן קצר, אחר כן שב, ויופיע לבוש מחלצות לכבוד יום השבת;
הוא היה עטוף בבגד משי ואזור במתניו, על ראשו מגבעת מעור
הצאבעל, ויולך את אסתר אל חדרו הנאה והמהדר, ששם האירת
מנורת השבת אל עבר פניו וממפתחות לבנות כשלג כסו את השלחן.
כהתמו תפלת ערבית באו אליו הילדים לקבל מאתו ברכתו ותבקש אותו
אסתר, כי יברך גם אותה. בעל המלון הנכבד שם את שתי ידיו
על ראשה, ויאמר בלשון פולנית:

—בתי ישימך אלהים כשרה, רבקה, רחל ולאה אמותינו.

—אמן—ענתה אסתר רתת וקול מליה נתבאו מבכי. ותגמר

אמר בלבה, לעמד מהעת ההיא והלאה נגד חמסיתים ולהשאר
בברית אמונת אבותיה.

ויהי ממחרת בבקר ותשבנה מרים וסוכנת בית המלך, אל
הארמון ואסתר נשארה במלון ביער; כל יום ההוא לקחה תודה מפי
בעל המלון אשר יד ושם לו בספרות העברית, וביתוד בספרים

המדברים מעקרי האמונה ויסודי הדת, כמו ספר „חובת הלבבות“ „כוזרי“, „ועקרים“ ותשאל ממנו שאלות רבות והוא ענה לה על כל דבר כיד ידיעתו הטובה עליו.

ביום הראשון בבקר באה מרכבה מחצר המלך ותשב בה אסתר אל הארמון.

ו

בימי האסיף נסע המלך עם כל בני ביתו אל בית הציד אשר לו בארץ ליטא לשבת שם כל ימי הוציא, הכהן הצעיר אשר למד את בת המלך יסודי דתה הלך עמהם שמה. אולם מן יום השבת ההוא, אשר היתה אסתר ביער לא שתה עוד את לבה לדברים הנעימים אשר השיף הכהן על מרים ובלי חפץ שמעה את מוסרו. מרים ראתה זאת ונתבונן, אך שמה ידה על פיה ותרדם, כי לא רצתה להדאיב לב רעותה ולהרעימה, אך הכהן קצף עליה קצף גדול וימחר להביא דבתה רעה לפני המלך ולהתאונן באוניו על דבר קשי ערפה וכבד לבה.

ויקרא המלך לאסתר וידבר אתה רכות בחן שפתים ויאמר כי ירבה לה מהר ומתן כיד המלך ויבחר לה לאלוף נעורים, אחד מגדולי הארץ, אך אל תוסיף עוד להשמן את לבה ולהכבד את אונה מלשמע בקול עצת אוהביה להמיר דתה, גם לה להכיר מצבת איש חסדה ולבא בברית דתו. אסתר לא השיבה דבר, אך נשקה את יד המלך ואגלי דמעה התפרצו מעיניה.

המלך ראה זאת ויתבונן ויחשב כי דבריו פעלו פעולה עזה על לבה וכי נכונה היא למלאות אחרי דבריו, וישקה על ראשה וישלחנה מאת פניו.

ויהי כאשר הלכה אסתר מאת פני המלך ותקרא אל המלכה. היא קבלה אותה בפנים מאירות וכן ותרא לה אותות אהבה וכבוד ותגל את אונה כי ידברו במרים נכבדות עם גדולי הארץ וגם עליה יחשבו מחשבות טובות להצליחה ולעשותה למאשרה בארץ, אך יחשבו לנכון כי לא תוסיף עוד להקשות ערפה מלבא בחיק דת הנתצית ותפאר עוד בזה את תג חניך בת המלך הקרוב לבא. גם

על דברי המלכה לא השיבה אסתר דבר, רק עיניה ירדו דמעה.
המלכה לא רצתה לכוף אותה להשיבה אמרים אמת, ולהבטיחה כי
תמלא את חפצה; ותחבקנה באהבה עזה ותאמר:
—הלא ידעת עתה את חפץ לבבנו, עשי כדברי והשו
ענג לנפשינו!

בהיות אסתר לבדה בחדרה סגרה את הדלת בעדה ותכרע
על ברכיה ותתפלל לאלהי ישראל כי יתן לה כח ועצמה לעמד נגד
מל המסיתים הקמים עליה.

—מה אעשה עתה?—דברה אל לבה—אין עצה ותהבולה
אחרת לפני, אך לברה מן הארמון, אך אנה אברה מפניך מלך
אדיר המושל על ארץ רבה כזאת!

אסתר ישנה בחדר אחר עם בת המלך והסוכנת. ויהי בלילה
ומרים והסוכנת כבר נמו שנתם, אך אסתר לבה היה ער עוד
ותחשב מחשבות, מה לעשות לנפשה. השאלה הזאת לא נתנה
מנוחה לנפשה. באחרונה נפלה גם עליה תרדמה ותחלום חלום,
והנה היא בבית אביה, אמה שוכבת על ערש דוי לפני עמד
אביה, אוהו ביד רעיתו ותשמע את קול אמה מדברת אליו את
הדברים האחרונים לפני מותה: „צרות רבות ורעות נצפנו לך
ולבתנו בתוך העתיד, אולם אנכי אהיה מגנכם וצלכם על יד ימניכם,
אנכי אחלה בעדכם את פני ד' עד אשר ישלה מלאכו לפניכם
לשמרכם ולהצילכם מרעה ואסון”.

—אמי, אמי! קראה אסתר—הצילני נא אמי, כי בצרה
גדולה אני!

—מה לך אסתר?—שאלה מרים בהקיצה משנתה—

—מה זה קול הצעקה, קול הזמן אנכי שומעת!—קראה
הסוכנת בהתעוררה משנתה.

—בוז הרגע דפקו על הדלת בחוקה ויקראו אליהן:

—קמנה והצלנה את נפשותיכן, כי אש אחזה בארבע
פינות הארמון.

הנשים לבשו את בגדיהן בחפזון ובמהירות נמרצה. ויפתח
את דלת הדרן ויאיצו ללכת החוצה. אך אסתר נשארה בחדר
והחשב בנפשה.

— הפעם אוכל לברה ולהמלט על נפשי ואין איש רואה וודע, כי יאמינו אשר מתי באש הלהבה אשר אחזה בי, ולא ירדפני, ותפתח את החלון והנה נגה האש האדומה האורה כל החצר מסביב, לפני החלון עמד עץ אשר יכלו לאתו בענפיו ולפעמים קפצי אסתר ומרים עליו, ותרדנה ממנו על הארץ; גם הפעם עשתה אסתר כזאת; בפנת הנן היה פתח קמץ המוליך אל דרך המלך; אם אך תגיע שמה, או יהיה לאל ידה לבא לאחד המקומות הקרובים ולהתבא שם אצל אחד היהודים עד יעבר זעם, ואז תסע לחוץ לארץ, שם תמצא את היות נפשה אצל יהודים עשירים בלמדה את ילדיהן שפות החיות ומלאכת הומרה, או מלאכת הישב, תופר ודקם. ואם לא, נכונה היא גם לעבוד עבודת שפתה למען החיות את נפשה, רק אם תוכל להשאיר בתוך דת אבותיה, כל זאת השבה בנפשה בלכתה בחצר אל הפתח הקמץ; אולם מה יהיה אם סגורה שם הדלת או הלא עליה לשוב על עקבה; אך היא בתדה כמות מהיות עוד הפעם צפויה כל היום אל דברת המסותים אותה, לבגד באמנות אבותיה ולכפר בד' אלהי ישראל. היא באה אל הפתח ותאחו בכפות המנעול והנה, האה, הדלת פתוחה, ותצא מן החצר ותאחו דרכה בדרך המלך.

הלילה היה ליל חשך ואפלה, אך הארמון הבעור באש האד לא את הדרך ותשם פעמיה הלאה לבא אל אחד הכפרים; הילדה הדכה והענוגה אשר לא נסתה הצג כף תגלה על הארץ, הלכה כעת על מרצפת אבנים לברה באישון לילה ואפלה ואם באו זאבים והתנפלו עליה, או שורדי ליל אשר שמעה שמעם, כי יפילו היתתם מסביב, מה היה לה או לעשות לנפשה? טוב שוב היה לה להיות סרף לשני זאבי ערב, או לסות ביד שורדים, סות ישרים, מהיות חי ענג ונתת ולבגד בעמה ובאלהיה. כה הלכה בדרך כל הלילה, נעליה הרקים נקרעו ונפשה עיפה מאד מעמל הדרך עד כי כמעט לא עצרה כה ללכת עוד בדרכה הלאה.

— אהה, ד' אלהים, עד מתי עוד? — קראה מנהמת לב. — הכי עוד מעט עדינה, הסובלת בעד עמך וחתך, עוד מעט גרמך ה' ותצאי מסבוכך אף כי בדרך אחרת מאשר תקוי את. בין כה וכה והארמון בוער באש בלו, איש לא יוכל לכבת

התבערה כי האש נצתה בכל חדריו ותקד ותבער עד היסוד.
— על זה שמח לבי מאד—אמר המלך—כי איש לא אבד
את נפשו בהתבערה הזאת.

ותפן מרים כה וכה ותשאל בקול חרדה:
—איה אסתר רעיתי?

וידרשו אחריה ויקראו לה בשמה, ואין קול ואין עונה. הסוכנת
אמרה כי עזבה עמה יחד את חדר המשכב לצאת החוצה; אולם
איש לא ראה את אסתר.

מרים התיפחה ותפרש כפיה, והמלך צוה לראות עוד הפעם
בחדר משכבה ולחקר אחריה, אך חלק הארמון הזה אחזה בו
האש בראשנה ולא היה לאל יד כל איש להגיע שמה. גם על העץ
אשר לפני החלון לא יכלו עוד לעלות כי ענפיו העליונים כבר אחזה
בהם הלהבה בנשב הרוח עליהם. אהה! אל נכון נשרפה אסתר
והיא לבדה מכל יושבי הארמון היתה למאכלת אש ותהי השה לעולה.
—אבל, הלא היא העירה אותנו משנתנו!—אמרה הסוכנת—
—דרכה היה עמדה תמיד לדבר בהיותה חווה שוכבת בחיק
התרדמה—השיבה מרים בקול נהי—

המלכה חבקה את בתה בזרועותיה ותשמח בלבה כי לא
קרה אותה כמקרה הזה. אך מרים מאנה הנחם ותקרא בקול מר
וגהי אל רעותה אשר חלפה עברה ממנה ולא תשוב עוד לנצח.

ז.

כאשר לא מצא אז ר' שבתי את גו בתו ביער הלך משם
בלב סלא יגון ועצב וישב אל העיר פינסק וימצא את העיר שוממה
ועזובה כי הפכוה האויבים כמו רגע כמהפכת אלהים את סדום ואת
עמרה, לבו נשבר בקרבו וכמעט כרע רבץ תחת סבל יגונו, אך
אמונתו בר' חזקה ואמצה עוד הפעם את רוחו ויקח לו כלי גולה
וישם לדרך פעמיו ויעבר בכל ארץ לימא ופולין, ובכל מקום אשר
הזכיר את שמו, קדמו את פניו באהבה, וכבוד גדול עשו לו בבוא
דישאוהו על כפים, כל עדה בישראל השבה את עצמה למאשרה כי
ילץ ר' שבתי בקרבה. אולם נפשו בתלה בכל הכבוד והגדולה

אשר הראו לו וכל ישעו וחפצו היה, לדרוש ולחקור אחרי בתו, כי לבו נבא לו אשר התעוררה עוד הפעם לתחיה, וכי היה הנה עוד גם עתה. אך כל הדרישות והחקירות היו לשוא, כי לא נודעו עקבותיה ויעתר באחרונה לבקשת הקהלה הגדולה; קהלת עדת ישראל בהאללושיו אשר בארץ מעהרען, אשר הפצירו בו להיות לרב ולמורה להם, כי נשארו אז בלי מורה ומנהל. וילך שמה וישם את עמדת הרבנות על ראשו, שם לקח לו עוד הפעם אשה וילד לו בן נחמד ומשכיל, אך זכר בתו אסתר האהובה לא מש מקרב לבו ויתפלל תמיד אל ה' כי ישובנה אליו אל נוחו ויחדה בשמחה את פניה.

והיו היום ויבא איש אורה יתירי מארץ פולין לעיר האללושיו ויקרא אותו הרב לביתו לאכל אתו לחם על שולחנו. ויספר לו האיש בעת האכל כי ילדה יהודיה אחת, אשר לא ידעו מאין היא ומה שם אבותיה, הנה בחצר המלך וכריע כאחת תתהלך עם בתו היהודה, וכי לא תחפץ הילדה ההיא לאכל מאכלים אסורים אשר יתנו לה משלחן המלך, עד כי נתנו צו לאשה יהודיה לחביא לה מאכלי היהודים אל הארמון.

— האם לא ידע, אחובי, את שם הילדה? — שאל ר' שבתי במהירות —

— היא נודעת רק בשם, אסתר היפה! — ענהו האורה —

— הנה, לו היתה הנערה ההיא בתי האהובה! — קרא הרב בלב מלא תקוה —

— והאם לא ידע, יקירי, איך באה הנערה אל חצר המלך? —

חסיף לשאל את ההלך.

— שמעתי אימים כי מצא אותה המלך שוכבת כמתה

בית — ענה האורה —

ביום השני קם ר' שבתי ויברך את אשתו ואת בנו והלך

לדרוש בעיר קראקוי אחרי בתו אשר אבדה ממנו זה זמן כביר.

נבאו שמה שמע כי המלך עם כל בני ביתו גרים בעת

בארץ ליטא וילך גם שמה, בהפצו גם להתפלל על קברי אבותיו.

מה המה לב האיש הזה בהציגו כפ רגלו עוד הפעם על אדמת

ארץ מולדתו אחרי שנות נדודים רבות, כל ימי ילדותו וכל קורותיו

אשר נקרו ויאתיו בהם, נצבו כמו חיים לפני עיני רוחו, בארץ
ההיא יצק מים על ידי אביו ר' מאיר הכהן וילמד ממנו תורה
וחכמה; בעודנו באבו משך עליו את עיני כל בכשרונותיו הנעלים
ובידיעותיו הרבות, עד כי בחר בו האיש המהולל בפי כל, רבי
וואלף ווילנער, נכד הרמ"א ז"ל ויתן לו את בתו לאשה. ר' וואלף
היה סוחר באבנים טובות ומרגליות ויתן לר' שבתי חלק בעסקיו;
או נסע האיש הצעיר לימים הזה פעמים רבות אל עיר רובלת
העמים לייפציג אל יום השוק וישלח במסחר ידו ויעש חיל כי קנה
לו ידיעה רבה בעסק הזה וימצא אבני חפץ במחיר מצער ואותן
מכר בארצו בעד חזן רב, ויפרץ האיש במאד ועוד מעט צבר לו
אוצרות רבות והזן עתק: אולם פעם אחת נראה לו אביו בחלום
הלילה ויאמר לו:

— בני יקירי תפארת גאון ישראל והדרו, אתה, אשר באר
שכלך ותבונתך יכלת להאיר מחשבי ארץ מאות בשנים ונראה
פעלך והדרך על צאצאריך, איך תבלה לריק יגיעך ותדרף אתרי
ההבל בלכתך לנגה ברק הכסף להשיג חמודות התבל ונעימותיה,
להחשיך בזה יפעת והרך ולהעיב נגה שכלך המהור.
מן העת ההיא והלאה עזב ר' שבתי את עסקי חותנו ויהנה
רק בתורת ה' ובה שם כל מעינו יומם ולילה וכל הצרות והתלאות
אשר מצאוהו, לא יכלו להפריע אותו מעבודתו זאת אשר הקדיש לה
כל רוחו ונפשו.

כל זאת זכר ר' שבתי בלכתו בדרכו, דברי נסיעותיו אל העיר
לייפציג נצבו עוד הפעם כמו חיים לפניו, פעם מצא בעיר ההיא
את רעהו מנעוריו, בן שועי אחד, משועי פולין. ווראטיסלאו שמו.
הא למד שם בבית שבת התחכמוני, ויפור את כל הוננו וכספו
בראותו חיי עליוזם ותענוגות רוזנים, עד כי העמים על צוארו עול נושים
רבים ויהי בהגיע הדבר לאזני ר' שבתי ויכמרו נהומיו על רעו מנער
וישלם את נשיו ויוציאו לחפשי מבית האסורים. מני אז לא לקחה
אזנו מאומה על דבר רעו זה ולא ידע מה היתה אחריתו.

בהיות ר' שבתי תפוש כה ברוב שרעפיו בקרבו לא שם לב
אל הדרך אשר הלך בו, פתאום נשא עיניו וירא והנה הוא בתוך
יעד גדול, השמש כבר באה והלילה החל לפרש כעטמה כנפיו על

הארץ ; המסלה אשר הקך בה , היתה מסלה קטנה מאד וחולכת דק עד בר נרחב ביער מקום שם הפילו עצים , ר' שבתי גמר כבר אמר ללון הלילה בחוץ ביער , אולם פתאום ראה מרחוק נר דולק וילך אל המקום ההוא ויבא אל פתח מערה גדולה מקום שם ישבו אנשים אחדים וישתו מי רבש , דלת המערה היתה פתוחה ומראה האנשים היה מוזר מאד , לב ר' שבתי חש עתידות לו ויבן כי אל עמק עכור הובילוהו רגליו ויחפץ לשוב אל עקביו , אך קול צעדי רגליו אשר דרכו על עלים יבשים נשמע במערה וימהרו האנשים החוצה לראות מה הוא ויהי כראותם אותו ויתנפלו עליו בחמה שפוכה ויתנו עליו בקולם :

—מה לך פה ומי לך פה יהודי ?

—עובר אורח אנכי לתומי , ותעיתי ביער מן הדרך—השיב

הרבי בקול רועד—

—אך שקר בפוך !—אמר אחד השודדים—מרגל הנך כי

באת לחפר את מקום מחבואנו ולהודיע בשער , בן מית אתה !

אך לשוא נשבע ר' שבתי בנפשו ויבטיחם כי דרש רק אתר מקום ללון בו הלילה , לשוא הבטיחם כי לא יגיד לאיש מקום מחבואם . הם לקחו ממנו את כספו ויאסרוהו בעבותים ; אחד השודדים הניף את קרדומו להכותו נפש , אך השני התנפל בין זרועותיו ויאמר לו :

—כתר נא זעיר וענציססלאוו , עד אשר יבא הראש , הלא

ידעת כי הוא לבדו יעשה משפט .

—כן דברת !—השיב הראשון ויורד את קרדומו לארץ .—

אחר כן , השליך את ר' שבתי האסור , אל ירכתי המערה ויסגר את הדלת וישב עוד הפעם לתת בכוס מי הרבש עיניו .

אחרי זמן לא רב נשמע קול כלב נובח .

—הנה הראש בא !—קראו השודדים ויתנשאו ממקומם

לדרוש בשלומי ולברכו—

הראש בא , הוא היה איש צעיר לימים ויפה תאר , עצמותיו מלאו עלומים , לבוש כאחד השועים אשר בליטא , בבואו אל המערה קראו אליו השודדים :

—השלום ? ההצלחת בדרכך אשר הלכת עליה ?

—לא טוב מאד!—ענה הראש—רק בתולה אתה צעירה
לימים מצאנו בדרך ויוכל היות כי יפזרו לנו כסף רב בפריונה,
ווילוש הולך אתה לאמו ועוד מעט יביאה הנה.
ווראמיסלאוו!—נשמע קול קורא מירכתי המערה—

—מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לקרא אותי פה
בשמי?—קרא הראש בקול מהריר כליות ולב—
השורדים חרדו למשמע אונם, כי אמר להם הראש לשאת את
שם כבודו על שפתם, יען כי המיר כבודו בקלון ויעט חרפה ובז
על שם משפחתו.

—ווראמיסלאוו!—נשמע עוד הפעם קול הקרא—בא נא
והצילני ממצוקתי כאשר הצלתיך פעם גם אני!
—מה זה תשמענה אוני?—קרא הראש—הקולך זה שבתי
רעי מנער?

וירץ אל ירכתי הבור וימשך את האסור לתוך המערה,
בחרבו בתק וינתק את המוסרות אשר על ידי הרבי, אחר כן צה
להביא לו כסא ויושיבוהו עליו וגם כוס מי רבש נתן לו להשיב את
נפשו העיפה והמתעלפת, וישק במו פיו את יד הרבי ויאמר אליו:
—שבתי שבתי, אתה הוא האיש האחד בתבל אשר לבך
ידע רחם על אומלל כמוני, ההולך קודר בלחץ מצוקותיו הנוראות
אשר יהרופהו מדחי אל דחי עד אשר הביאוני עד הלום!

ח.

ווראמיסלאוו השיב לר' שבתי את צרור כספו ויספר לו את
כל הקורות אותו מיום הפרדו מאתו עד עתה; עונותיו וקלות דעתו
הביאו את האיש הצעיר לימים ובעל כשרונות נעלים הוה, אל מצב
נורא מאד. אז הויה בו יד נושיו הרבים אשר לא ידעו רחם
ויריכוהו מנוחה, עד כי ירד ממה ממה ובאתרונה היה הנער המלומד
המלא לפנים תקוות נעימות לימים יוצרו, לראש חברת שורדי ליל
ורוצחים, ויקם עמהם לחמום ולשוד בראש כל דרך העוברים במה.
רבי שבתי חכה עליו בדברים עד אשר כלה אמרותיו ואחר כן הטיף
עליו אמרי מסר ותוכחה ובדברים תוצבים להבזת אש תאר

לפניו את רוע דרכו ומעלליו ויעירהו לשוב מרשעתו ולהיטיב דרכו. ראש השודדים אשר זכר ימי עלומיו העיר בקרבו המיד רגשי ישר וצדק, נמס כמים לבו לדברי הרבי ויכם את פניו בידיו יבך טרה. אז נגש אליו שודר זקן אחד ויקרא עליו בקול גדול: —האם אשה זקנה ומוג לב כשפן אתה, כי תמה און שומעת

דבריו היהודי הזה? זכר נא את השבועה אשר היתה בינינו! האם לך להזכירני על דבר שבועתי, יאנאס?—גער עליו הראש בקול מרגיז—שים ירך על פיך, פן אנופק עליך הרבי ותאלם דומיה לנצח.

תלונה עזה התפרצה מפי כל השודדים על הראש ואחד מהם נגש אליו ויאמר:

—אדוני, הלא ידעת את אשר עבדתך ואת אמון רוחי אליך, שלש פעמים הצלתך ממות ותכנני בשם: אלעסניקי הנאמן, אל תהי כנער, שלח מעל פניך את היהודי המטיף מוסר הזה ואל ירך לבבך.

—לא אוכל לעזוב דרכי!—אמר ווראטיסלאוו בעצב—אסור אני לאלה בעבותים והנני נאלץ להיות שודר ומרצח כל הימים. אמלל אנכי בתבל וכאשר אבדתי אבדתי. חיה בטוב, רעי מנער וכאשר תשמע כי בא יומי וכגמול ידי עשולי, אז תתפלל בעדי אל ה', כי אל נוקם ונושר הוא, אך גם רחום וחנון ומרבה לסלות. —אלעסניקי, שלח את הרבי עד דרך המלך, מידך אדרוש אם יפול משערות ראשו ארצה.

עיף ויגע ואין אונים בא ר' שבתי ממחרת בבקר אל הכפר הסמוך אל הגבעה, מקום שם עמד עוד לפני שעות אחדות ארמון המלך ועתה היה למאכלת אש, עשנו עלה עוד כעשן הכבשן. שם יצא ר' שבתי אחד מבני אמונתו, אשר ספר לו מדבר התבערה. —הה!—קרא האיש בקול נהי—אבדה גדולה אבדה לנו בתבערה הזאת, אסתר היפה רעית בת המלך עלתה על המוקד. כהלום רעם נצב ר' שבתי על עמדו, בשמעו את השמועה הרעה הזאת. אם היתה אסתר בתו, כאשר קוה, הלא אבדה לו בפעם השנית וכעת אבדה לו לנצח.

המלך עם בני ביתו אשר לא מצאו להם בכפר בית מושב

יפה ומהודר, כבר נסעו מזה אל הארמון הקרוב אשר לאחד האצילים, אך עבדים אחרים נשארו עוד במקום התבערה לחפש באפר אהר הפצים יקרי הערך אשר אולי לא שלמה בהם האש. את אחד מהם ידע האיש היטב ויבא אליו את הרבי לדרוש ולחקור מפיו על אדות בתו והנה הוא היה אחד העבדים אשר היו אז ביער בעה נמצאה אסתר. הוא ספר לר' ש' את כל פרטי המקרה, ור' שבתאי לא יכול לפון עוד בנפשו כי פתו היתה הנערה אשר גדלה בחצר המלך ועתה נאבדה ממנו לנצח... שרוף שורפה!

עוד ימים אחדים ישב ר' שבתאי במקום ההוא לדעת אם ימצאו את עצמות בתו השרופה, אך כאשר פנו את כל האפר ולא מצאו מאומה, פנה משם וילך בלב מלא יגון ועצב אל העיר פינסק אשר נבנתה מחדש ויתפלל שם על קבר אבותיו וישב עצוב רוח אל עיר האלילישוי.

ויהי כאשר שאלו אותו שם על דבר מטרת נסיעתו, אם הצליח בדרכו, ענה ויאמר:

—אך אז נודעתי מאוצרי הטוב, כאשר אבד עוד הפעם ממני. ה' נתן וה' לקח, יהי שם ה' מבורך.

אב אומלל! מה גדלה שמחת לבך כאשר הלכת מן המערה, ולו נתן לך הרשיון להיות עוד כחצי שעה במערה, כי אז מצאת את בתך האבודה! ואת נערה עזובה וגלמודה! האם פללת כזאת בבואך אל המערה, כי אביך אשר התרפקת מאד לאהבתו, היה גם הוא כחצי שעה מקודם בבור הזה ורגליו דרכו במקום שם דרכו בפות רגליך. כי היא היתה הנערה אשר ספר ממנה ווראמיסלאוו לרעי כי מצאה בדרך ויוליכה שבי.

• ט •

בלכת אסתר אז בלילה בדרכה הלאה, עד כי עיפה נפשה הענוגה וכמעט כרעה, רבצה על אם הדרך מאין אונים, שמעה לפתע פתאום איש מדבר אליה בקול נגיד ומצוה.

—עמדי נא יפה-פיה! מאין באת ואנה תלכי באישון לילה ואפלה? ותעמד אסתר ותרא והנה לפניו איש המוש בקנה רובה, יכונן

קשתי נגדה, אימת מות נפלה עליה ותפול על ברכיה ותתחנן אליו לאמר:

— אל נא תמיתני!

— מי את? — שאל אותה האיש —

— נערה עניה אנכי, יתומה מאן אב ואם — השיבה אסתר, אשר חשבה כבר ע"ד התשובה הזאת ותגמר אמר בלבה לבלי הגיד בעד כל הן את דבר היותה בחצר המלך — הקאזאקים שרפו את בית אבי וקרובי האכזרים וקשי הלבב לקחו אותי אל ביתם ויעבירוני בפרך ומפניהם ברחתי.

— הסכלת עשה נערה! — אמר אליה ווראטיסלאוו — כי הוא היה האיש אשר פגע בה — באי אתנו, אנחנו נביא אותך אל בית קרוביך אם ירבו במחיר פדיונך.

— ויילוש, הבא את הנערה אל המערה! אני אלך לפניך. הנה כבר ידענו את מי מצא ווראטיסלאוו במערה. ויילוש הלך לאצו עם אסתר, אך היא כמעט עזיבה כחותיה ולא עצרה כח עוד ללכת ועל כן עבר זמן רב מרם הגיע ויילוש אתה אל המערה ובבואם שמה חלף כבר ר' שבתאי וילך ממנה. בכל זאת היה דבר היותו במערה לטובת בתו ולתועלת נפשה.

לב ווראטיסלאוו אשר נמס כדונג בתוך סעיו מדברי ר' שבתאי, היה עוד רך כקנה בבאה שמה, הימים החילופים מימי חייו הרעים נצבו כמו חיים לפניו, בסראיהם הנורא והמגואל ויעיקו על לבו כאבן מעמסה. הוא ישב דומם אל השלחן תפוש ברוב מומותיו, ראשו סמוך על ידיו ודק קול קריאת השודדים בהשתוסמם לראות את פני אסתר היפה כלבנה באה אל המערה, העיר אותו מבהשבותו. ויילוש הביא את הנערה אל המערה ויצגה לפני הראש והשודדים ראו איתה ויחמדו את יפיה בלבם ויקראו איש לאחיו בתמהון:

— ראו נא את יפי תארה והוד מראה!

— באי נא בתי הנה — אמר אליה הראש בדברי הן ועיניו

לא נרע מאתה בדברו — באי נא והשיבי דבר על שאלתי, מה שמך?

— אסתר שמי!

— ומי הוא אביך?

— אבי היה רב יהודי

— דב יהודי ? הלא תאריך כתאר אתה מבנות אצילי הארץ,
מאין באה לך זאת ?

— אהה, אך זה הוא אמוני ושברי ! קחבי העשירים אשר
כבד מצאה ידם, לקחוני לביתם אחר אשר התנפלו הקאזאקים על
ביתנו ויחרימו כל אשר בתוכו, והמה בגדו באמונת אבותיהם ויחפצו
לכוף גם אותי לבגוד באמונתי, ועל כן ברחתי מפניהם.

— מה שם קרוביך אלה ואיה מקום מגוריהם ?

— זאת לא אניד, כי אינני חפצה לשוב אל ביתם !

— האם לא תדעי כי יש לאל ידנו לכוף אותך להגיד לנו
בהפצנו, התעצרי כח לעמוד נגדנו ?
— אוכל להעזות למות נפשי !

— היש לנערה רכה בשנים כמוך אמין לב כזה ?

— כבר הערו אלפי יהודיות את נפשותיהן למות על
קדושת שם אמונתנו הקדושה !

— מה לי ולאמונתך ? אם אמנם נהרוג את האנשים לקחת
מחם את כספם אך לא על דבר דתם. — מה ברצונך יאנאם ? הוסיף
הראש דבר אל השורד הזקן אשר התנשא ממקומו ויחפוץ לדבר.

— אדוני—אמר יאנאם—הנה קמתי היום לדבר נגדך,
אמנם בעצב לב עשיתי זאת כי צר לי מאד להראיב רוחך, אך
נחוצה היה הדבר, אולם עתה אראך את ישרת לבבי ואמון רוחי
כי עבד נאמן הנני לך בכל רעי השורדים, קח נא את הנערה לך
ותהי לך למשיב נפש בעתות המנוחה והמרגוע, אנכי אשים עיני
עליה לשמרה כאישון עיני לבל יקרב אליה אחד מאתנו.

— החפצה את להשאיר אצלי אסתר ? —שאל הראש—את
תהי טלכת היער ותחיי חיי ענג ושלוה כאתה מבנות המלכים,
אלבישך שני עם עדנים וכל טוב שללי לך יהיה, גם מאה אנשים
כלם אחוזי חרב מלומדי מלחמה יהיו שומרים לראשך.

ותתנפל אסתר לרגלי הראש ותחבק את ברכיו ותנשק
תדבר אליו בבכי ותחנונים לאמר :

— המיתני נא אך אל תאלצני לעשות עול וחטאה.

— אדוני—קראו השורדים כלם פה אחד—אל תשלח מיד
את השלל היקר הזה ! נערה כזאת לא תמצא בכל ארץ ליטא ופולין.

ותקם אסתר מעל הארץ ותתיצב לנגד הראש בגאון ותבט
 עליו בעין תודרת כליות ולב ותאמר :
 אדוני, זכר נא את ה' האלהים הנוקם ונומר ולא ישא
 לפשעי איש ומעלליו הרעים, אך גם רחום וחנון הוא ומרבה לחטיב,
 דהם נא עלי ואל תשחיתני, ואלהי ההסדר יתן גם לך רחמים ורחמך.
 —נערה!— דבר אליה הראש בתמהון—מי שם בפך את
 הדברים האלה אשר דברתי אל רעי מנער לפני שעה? הן לו יהי
 כדברך! למען אוהבי אחוס עליך וארחמך. אנחנו נשלחך אל
 עיר ווילנא ונתנך אל עדת היהודים בעד כפר מפש; אך עד העת
 ההיא אשים עיני עליך לשמרך מכל אסון ופגע.
 —שמעי נא אנשי! מי מכם אשר ירהיב עז בנפשו להפיל
 משערות ראש הנערה ארצה, מות יומת! כדברו זאת רמו בידו
 לווילוש ויצו אותו לערוך משכב בעד הנערה בחדר מיוחד ונעול
 ולתת את המפתח על יד אסתר למען תוכל לסגור את הדלת בעדה
 מבית. היא חפצה לצקת לפניו רגשי תודתה, אך הראש לא
 אבה לשמוע וירמזו לה ללכת מאתו. ויהי בצאתה מאת פניו ויאמר
 —אדמה שבת, אשר אפיק רצון ממך כעת, בשמעך את
 אשר עשיתי לאחת מבנות עמך.

9

העיר ווילנא היא עיר ואם בישראל, זה משנות קדומים, שם
 יושבים יותר משמונים אלף יהודים, לא כשבתם בארץ
 אשכנז כה ושם, ומשלח ידם להיות רוכלים מהורים בעירות,
 כי אם יד ושם להם בכל מלאכת הרש וחושב, פה בונים חרשי עץ
 ואבן יהודים, שם תראינה עינינו חרש ברזל יהודי מדבק
 פרסות ברזל לרגלי הסוסים ורעהו יפעל בפחם ויניף את המקבת בורזע
 כחו על הולם פעם. בראש העדה עמדו מאו רבנים גדולים אנשי שם
 ומחוללים סאד ועל ידיהם בית דין מדינים מומחים ומפורסמים.
 העיר הומיה הרבנים וראשי העדה יחישו פעמיהם לבית
 הועד; בעלי המלאכה ישבתו רגעים אחדים ממלאכתם ויפקדו
 בשלום נשיאי העדה בעברם לפניהם; אין זאת כי אם דבר גדול

נעשה כעת בהערה .

ויהי בהתאסף ראשי עם ויען הרב הראשון ויאמר :

— אחי, אנכי קראתי אתכם היום להאסף יחד ולהועץ על דבר ענין גדול ונכבד, הנה היום בא אלי ציר שלוח מראש השודדים הנודע ווראטיסלאוו, ויאמר כי שבד אנשיו נערה יהודיה והוא ידרש סך שלשת אלפים כסף לפדיונה .

— האם לא ידע מוריני, את שם הנערה ושם אבותיה ? —

שאל אחד הראשים את הרב —

— לא אדע את שמה — ענהו הרב — הנערה תגיד כי יתומה

עניה היא בלי אב ואם, וכי במות אביה ואמה לקחה קרוביה האכזרים אל ביתם ויאבו לבוף אותה להמיר דתה ותברח מפניהם אך להגיד את שם קרוביה לא תאבה בעד כל הון .

— האם בעד נערה אשר לא ידענו מי היא ומי אבותיה, —

ענה הראש — נשלם שלשת אלפים שקל כסף, בעוד אשר בני עדתנו אבדו כל הונם ורכושם מפני סערות מלחמות הקאזאקים ? הלא ידעת רבנו את אשר אמרו חז"ל ; לבלי לפדות את השבויים יותר מכפי שוים, למען לא יוסיפו השודדים להוליך שבי יהודים ולדרוש כסף רב בפדיונם. אני אומר כי יתנו לשודדים המש מאות כסף ואם לא יאבו בזה, תהיה להם הנערה לשלל ואולי יעמד לה רוח והצלה ממקום אחר .

— הרשני נא אדוני — השיב לו הרב — להגיד לך כי לא

שמת לבך ליתר דברי חכמינו אשר יצוו לפעמים להרבות מאד בפדיון השבויים. השליח אמר כי השודדים הפצים מאד לתת את הנערה היפה והבריה כחמה, להראש לאשה, אם אך ימאנו בני עדתנו לתת להם כסף כחפצם ועל כן הוזהיר אותי בדברים נמרצים לבלי נסות דבר להוריד מן המחיר. והרב נשא מדברותיו ויספר להם בארוכה את אשר שמעו אוניו מפי הצייר, על דבר הרב הנשבע בידם אשר הכיר אותו ראש השודדים כי דעו מנער היה, גם ספר להם מאמין לב הנערה ומקנאתה הגרולה לאמונת אבותיה. כל הנאספים התעוררו מאד לדברי הרב הנעימים וגורל הנערה נגע עד נפשם, רק ראש העדה האחר הקשה את ערפו ויאמר כי אין לאל יד העדה העניה לתת מחיר

רב כזה בפריונה, ובלב נשבר נאלצו הראשים האחרים להודות לדבריו. אז קם הצעיר בראשי העדה, ר' מנחם שמו, אשר זה לא נביר החל לחז' דעתו בעניני קהל ועדה ויאמר אליהם: — שמעוני אדוני הנכבדים, הרשוני נא להקל את המשא הזה מעל שכמ העדה, הנני נכון לתת מכספי את שגשת תאלפים שקל.

קול דממה דקה נשמע מפי כל הנאספים, קול אוצר תודה על חפצו הטוב שהרב הראשון נתן את ידו לר' מנחם ויאמר אליו: — ה' יברכך בני והשב ישיב לך עשרת מונים כנדבת רו חך — ר' מנחם הלך לביתו להגיד זאת לרעייתו גוטטע ולקחת את הכסף. היא ברכה את אישה על טוב לבו ומעשה צדקתו ועוד ביום ההוא נסע ר' מנחם עם ציר השודדים לקחת את אסתר מידם. במלון אורחים בורד על הרך המלך מצא את ראש השודדים ויתן לו את הכסף. ווראטיסלאוו נהג לפניו את הנערה הנמוגה והתירדה ויאמר אליו:

— שים עיניך על הנערה ושמרה כי חמודות היא. ר' מנחם הביא את אסתר לביתו וגוטטע רעייתו קבלה אותה בפנים מאירות ובאהבה והן, ותאמר: — נערה עניה, הלא עוד צעירה לימים את, גם יפה אף נעימה וכבר סבלת צרות רבות ורעות.

— ה, — השיבה אסתר — הנני שפחתכם לרהץ רגלי אדוני; במהיר רב קניתם אותי והנני כמקנת כספכם ובכל כחי אעבדכם לכל אשר תצוני.

— לא כן — ענתה גוטטע — כרעיה כאחות אתהלך אתך, הנה עצרני ה' מלדת והיית את לי לעונג ושעשועים, וכפרי בטני אחשבך מעתה.

ותשב אסתר בבית ר' מנחם, אם אמנם ספרה לפעמים מימי ילדותה, מאמה הטובה ומאביה התורני; אך לא דברה מאומה על דבר היותה בחצר המלך; כי יראה עוד לנפשה פן יביאזה שמה ותהי צפויה עוד הפעם לדברת המסיתים החפצים להעבירה על דתה.

בית ר' מנחם היה בית מלא חסד וצדקה כי ברך אותו ד'

בעושר ונכסים רבים והוא על נדיבות קם, ויהי ביתו פתוח לרוחה
לבל עני ודל וקשה יום, בכל דרכיו הלך על פי דרכי התורה אשר
הנה בה שעות אחדות ביום וגם שם לילות כימים לשקוד על
דלתיתיה, בכל זאת היה סוחר גדול וברכת ה' היתה בכל מעשי
ידיו. גומטע רעיתו היתה אשת חן ונדיבת לב מאין כמוה; והיא
עשתה את ביתו למעון החסד והצדקה אשר אליו נהרו כל קשה יום
ומר נפש וימצאו בו נוחם וישע, רעבים באו שם לשבור רעבונם,
עניים ואביונים להקל ענים ומזרם, עשוקים ורצוצים לבקש עזר
וישע, והמה מהו את דמעותיהם וינחמם מיגונם ומצוקותיהם
הושיעם.

כעבור ימים אחדים ואסתר הסכינה לחיי מנוחה בבית
הישרים האלה ותהי כמולדת בית. לפעמים העריכה את החיים
בבית הזה מול חיי הרוזנים בחצר המלך אשר ירדפו כל היום אחרי
עונג ותענוגות בשרים, ולא כצאה יתרון לחיים ההם אשר יסודם
רק הבל ותעתועים, על כן היתה שמחה מאד בגורלה ולא נכספה
נפשה מעולם לעזוב את בית ר' מנחם ולראות עוד הפעם חיי
עליונים כמקדם.

אך לא לארך ימים היה אשרה זה. לאשת ר' מנחם היתה
נפש עדינה מאד אשר לא לתבל הזאת נוצרה, היא היתה רכה
וענוגה ונפשה היתה עטופה בחומר יך מאוד, כמו שלחה היתה
ממרום בתבל ארצה, רק להראות לנו דמות מלאכי אלהים בשמים
ולה להתהלך עלי אדמות רק זמן קצר למען מלאות תעודתה
ואחר יקחנה אלהים אליו השמיטה. עברו שנתים ימים מיום באה
אסתר לבית ר' מנחם והיא היתה אז כבת ארבע עשרה שנה.
ויהי היום ותש גומטע את ר' מנחם הצדה ותאמר אליו:

— אישי אהובי, אנכי אחוש בנפשי כי קרב יום מותי ועוד
מעט אלך ואינני.

— הה, אל תדברי כזאת—קרא ר' מנחם בקול רועד ועיניו
מלא דמעות—

— ומה יועיל לי—השיבה גומטע—אם אכחד האמת תחת
לשוני? כאשר יקרבו ימי החורף והעצים יעמדו ערומים וחשופים
מכל צמח, אז יוליכוני אל מקום שם ינחו יגיעי כח, ואתה אישי

אחובי, עוד צעיר לימים הנך ולא לך לשבת גלמוד, והיה במותי ולקחת את אסתר לך לאשה, כי אבן חן היא מאין כמוה. ויחבק ר' מנחם את אשתו האהובה ובבכי ותחנונים חלה את פניה לבל תחשוב מחשבות יגון כאלה. אך היא הלכה אל אסתר ותספר לה את דבריה עם ר' מנחם אישה ותבקש ממנה להיות לו לאשת היקו כביא חליפתה. גם אסתר דברה נחומים על לבה ותתאמץ להרחיק מלבה רעיוני תוגה כאלה, אך אהה, כי לבה ידע מרת נפשה. כעבור ימי הקיץ חלתה את מהלטה אשר תמות בה ויהרפך בחליה על משכבה עד אתר התג, אתר נאספה אל עמה ורוחה שבה אל האלהים.

ר' מנחם בקש את אחותו לקחת את אסתר אל ביתה, כי בכתה על רעיתו מאין הפוגות ונפשה מאנה הנחם עליה. שם ישבה שנה תמימה עד עבור ימי אבל ר' מנחם, ואחר כן לקחה לו לאשה.

יא.

ר' מנחם ואסתר חיו חיי ענג ומנוחה ויהיו מאושרים בארץ, כמו רחפה עליהם רוח גומטע לשמרם מכל אסון ופגע ולהריק עליהם שפעת ברכה וטוב.

למרבח השמחה ילדה אסתר בן ואחר ילדה בת ותקרא לה אסתר בשם גומטע. אולם בעתות האלה התחוללה סופה וסערה על ראשי ערד בני ישראל בעיר ווילנא; השר פאוועל ראדויוויל נציב ארץ ליטא, השב זה לא כביר עם אשתו החדשה מנסיעותיו הרחוקות, שם מס כבר על העיר, מאה אלף אדומים להוצאות המלחמה אשר פרצה בין הפולנים ובין השוועדים. יד העדה קצרה מתת מכסת הכסף הרב וידברו אל השר ויחלו את פניו להקל מאתם המס, אך הוא הכביר את לבו ויאמם אונו משמוע לקול תחנונם, ויאמר כי גרש יגרשם מן העיר אם לא ישקלו את הכסף על ידו ליום המייער.

בימים ההם לא שאלו את פי היושר והצדק אך העו וכתחרוע ישבו לכסא וישימו משמרם בלבות כל עמי הארץ ומפניהם נחתו היהודים, כי המה הלא תמיד השח לעולה בידי כל מעול וחומס. בעתות רעה כאלה פנו אבותינו אל ה' ויצומו ויתפללו

יֵלֵךְ וְיִשְׁפֹּךְ לִפְנֵי שִׁיחָם. בְּתֵי הַכְּנָסִיּוֹת מָלְאוּ מִפֶּה אֶל פֶּה, גַּם צִירִים רַבִּים שָׁלְחוּ אֶל הָהָר, אֲךָ הוּא לֹא הָאֵזֶן לְדַבְּרוֹהֶם וְיִשָּׁב פְּנֵיהֶם רִיקָם. נָשִׁים עֲדִינּוֹת חָלוּ אֶת פְּנֵי אִשָּׁה הָהָר לְדַבֵּר בְּאָזְנֵי בַעֲלָהּ כִּי יִשׁוּב כַּמְחֻשְׁבֵּתוֹ הָרַעָה אֲשֶׁר הוּא חֹשֵׁב עֲלֵיהֶם, אֲךָ הִיא הַשִּׁיבָה לָהֶן כִּי אִשָּׁה צוּה עֲלֶיהָ לְבַלְתִּי הִתְעַרֵּב בְּדַבָּר הַזֶּה. גַּם בְּבֵית ר' מִנְחֵם רַבְתָּה תֹאנִיָּה וְאִנִּיָּה: הַעֲשִׂירִים הִרְדּוּ מִיּוֹם הַעֲבֻרוֹת עוֹד יוֹתֵר מִהַעֲנִיִּים, כִּי הָיוּ צָפוּיִם לַעֲוֹנוֹ וּמַחֲסוֹר וְהִדְבֵּר נָגַע אֶל נַפְשָׁם. וַיְהִי כֹאשֶׁר סָפְרוּ לְאַסְתֵּר עַל דְּבַר אֲשֶׁר חָלְטוּ הַנָּשִׁים אֶל אִשָּׁת הָהָר וְכִי שָׁבוּ יָקָם בְּבִקְשָׁתָן יִתְשַׁאל אֶסְתֵּר אֶת פִּי ר' מִנְחֵם אִשָּׁה:

”מָה שֵׁם אִשָּׁת הָהָר וּבֵת מִי הִיא?”
—הָאֵם לֹא תִדְעִי?—הַשִּׁיב ר' מִנְחֵם—אִשָּׁת הַיָּזֵר הִלֵּא הִיא מְרִים הַבֵּת הַיְחִידָה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ.

לֵב אֶסְתֵּר פָּחַד וְרָחַב בְּשִׁמְעָהּ זֹאת! מְרִים רַעוּתָהּ הִיא אִשָּׁת הַצֵּר הַצּוֹרֵר כַּעַת לַעֲמָה! זִיק תְּקוּהָ בָאָה פְּתָאִים בְּלִבָּהּ וְהֵאמֵר:
—אַלְכָה נָא אֲנֹכִי אֶל אִשָּׁת הָהָר.

—וּבִמָּה תִּכְּלִי לְרִישִׁיעִי?—שָׁאֵל ר' מִנְחֵם אֶת אִשְׁתּוֹ—
וְתִסְפֹּר אֶסְתֵּר לְאִשָּׁה אֶת כָּל קוֹרוֹת יְמֵי יְלֻדוֹתֶיהָ וְר' מִנְחֵם שָׁמַע אֶת כָּל דְּבָרֶיהָ בְּשִׁטְמוֹן וְתִמְהוֹן וַיֹּאמֶר:

—הֵאֵת הִיא „אֶסְתֵּר הַיּוֹפָה” אֲשֶׁר שָׁמְעָה הֵלֶךְ לְמִרְחֹק וּבְשַׁעֲרֵים חֲלָלוּ אֶת מַעֲשֶׂיהָ, וְאֲנֹכִי הַמְּאוֹשֵׁר לַחַיּוֹת לְאִישׁ לְבַת הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר אוֹמְנָה וְגִדְּלָהּ בְּבֵיתוֹ וְתָהִי לוֹ כֶּבֶת וְהִיא מְאֹסָה בְּחַיֵּי עֲלִיּוֹם וְתַעֲנוּגוֹת רוֹזְנִים לְמַעַן אֲמוֹנָתָה? ה' אֱלֹהִים, מָה מְאוֹד הַפְּלֵאֹת הַסֶּדֶק אֲתִי, וְאֲנֹכִי אֵינֶנִּי שׁוֹה בְּכָל הַכְּבוֹד וְהַגְּדוּלָּה הַזֹּאת, בְּתִרְדַּת הַכְּבוֹד הַבִּישׁ ר' מִנְחֵם עַל רַעֲיוֹתָי הַנְּעִירָה לְיָמֶיךָ וַיֹּאמֶר: לִכִּי לְשָׁלוֹם וְה' יַצְלִיחַ אֶת דְּרָכָךְ.”

וְתִלְבֵּשׁ אֶסְתֵּר אֶת בְּגָדֶיהָ הַחֲמוּדוֹת וְעַל כִּצְחָהּ שִׁמָּה מִצְנַפֶּת אֲבִנֵי שֹׁהֶם וְיִשְׁפֹּךְ כֹּאשֶׁר תִּלְבַּשְׁנָה אוֹ נָשִׁי הַיְּהוּדִים כְּאַרְץ פּוֹלִין, וְר' מִנְחֵם הִבִּיא בֵּין כֹּה וְכֹה מְרַכְּבָה כְּבוֹדָה לְשִׁאת אוֹתָהּ אֶל אֶרְמוֹן הָהָר הַרְחֹק מִהָעִיר כִּמְהֵלֶכֶת חֲצֵי שָׁעָה.

הֵן, מָה דָּפַק לֵב אֶסְתֵּר עֲקֵרָה בְּיֹדָהּ כִּי עוֹד מַעֲמַת תְּחִיבָה לִפְנֵי רַעוּתָהּ בְּנַעֲרִיָּה, אֲשֶׁר הִשְׁכָּה כִּי כָּבוֹר בְּמָתִים חֲלָקָה,

ועתה תופיע לפניו היה בהודיה והדרה !

י"ב.

אשת השר ראדזווייל ישיבה בחדרה ותערוך מכתב אל אבותיה. ימים רבים בכתה מרים את אסתר רעותה האהובה, אשר מתה (לפי דעתה) באש התבערה, אך באחרונה השיב לה הזמן, הרופא לכל תחלואי הנפש והגויה, את מנוחת לבה, ותהי שמתה ועליזה כבימי קדם, ולפני חדשים אחדים ניתנה לאשה להנסיך ראדזווייל, ותהי שמחה בחבלה אשר נפל לה בנעימים. עברו רק שבועות אחדים מעת כלו לחוג את חג הנשואין בקראקאו הבירה, וצאתה לגור עם אישה אשר אהב אותה כאישון עינו, הרחק משאון קרית מלך רב והמונה, ותהי חיי מנוחה ועונג.

המכתב אשר כתבה לאבותיה היה מלא על כל גדולתו רגשי שמחה וששון אשר הביעה להם על דבר אשרה ונועם גורלה. פתאום באה שפתתה, ותאמר לה, אשה יהודיה עומדת בחצר, וחפצה היא לדבר אתה,

—אחה, קראה מרים! עוד הפעם יחלו את פני ע"ד המס אשר לא אוכל להתערב בדבר! צר לי מאוד כי לא אוכל להושיעם, טוב לי כי לא אשמע את דברי בקשתה, אמרי נא דבורה אל היהודיה כי לא אוכל דבר אתה.

השפתה הלכה, אך שבה כרגע עוד הפעם, כי אסתר נתנה לה בלש שקל זהב, ותאמר:

—הוד מלכות! האשה אומרת כי לא תבקש מאתך דבר, אך יש לה להודיע לך דבר נכבד.

—אם כן איפוא הביאי אותה החדרה! השיבה מרים.

ותבא אסתר החדרה ובלב סוער כים הביטה על בת המלך רעותה הנצבה לפניו בהודיה והדרה, היא הכירה אותה כרגע, כי פניה לא שנו, רק גדלה וגובה קומתה הוסיפו עליה לוית חן ותפארה. אסתר עמדה שומה, ודמעות כרביבים נזלו על לחייה. ולא מצאתה איל להתנפל על צאורי רעותה.

—מה אתה בוכה, אשה כבודה! אמרה בת המלך.

אהה, צר לי מאד, כי אין לאל ידי להושיע בזה ברב או במעט, כי אישי צוה עלי לבלי התערב בדבר הזה.

— הוד מלכות! — השיבה אסתר — אנכי לא אהפוך לדבר אומות הדבר הזה, אך חפצתי להודיעך דבר אשר ינעם לך לדעתו. — דברי נא דברי — ענתה בת המלך.

— הוד מלכות! בלדותך היה לך רעיה נערה יהודיה? שאלה אסתר —.

— אסתר האומללה! אשר מתה בתבערת ארמון הציד?

— היא לא מתה, כי אם חיה הניה ובריאה אולם.

— מה זה תשמענה אוני?

— אמנם חיה היא. התזכרי את העץ אשר עמד לפני חלון

חדר משכבה? על העץ הזה קפצה מהדרה בעת התבערה ותברה!

— היא ברחה מאתנו, שוכחת הטובה? ואני בכיתי אותה כעל

מת ימים רבים.

— היא לא חזתה כפזית טובה — ענתה אסתר בקול בוכים,

אחרי אשר יגעה לשוא להסתיר את דמעותיה — הן האיצי בה

להמיר דתה ולבא בברית דת הנוצרית, וע"כ ברחה ותמלט

על נפשה.

— ומאין תדעי את כל זאת?

אסתר לא יכלה להתאפק עוד, ותפל על ברכיה ותאחו ביד

בת המלך ותנשקה בנשיקות פיה, ותאמר בשפתים נעות:

— מרים! סלחי נא לי עדינה! אנכי אסתר רעותך, אשר

השבת לאבודה מן הארץ.

מרים הרימה אותה, ותפל על צוארה ותבך בכי גדול

ותאמר אליה:

— רעותי, אחותי, איך אוכל לקצוף עליך ולגעור בך! לא

כן, את לא היית כפזית טובה כי אם הגדלת לעשות מאד.

יג.

מרים ואסתר שמחו כאשר יגילו בחלקם שלל על דבר

התראותן עוד הפעם, ובחדות לב זכרו את ימי קדם, ימי ילדותן.

אסתר ספרה לה את סבת דבר נוסה מחצר המלך, איך הלכה בחלומה את פני אמה להצילה מידי המסיתים אותה לבגוד באמונתה וכי במהומת התבערה באה פתאום העצה בלבה לברוח; איך נפלה שבי בידי השאדדים, ויפדיה אחד מראשי עדת עיר ווילנא, ועתה היתה לו לאשה, ומאושרה היא בחלקה, וגם בן ובת לה. — גם בת המלך ספרה לה הרבה מקורותיה! אולם בדברה מתכונת אישה ותפאר את כשרונותיו הנעלים, נאנחה אסתר במרירות.

אבינה לאנחתך אמרה מרים—אך אל תעצבי אל לבך ואל תדאגי מאומה, אישך, אלוף נעורייך יהיה חפשי מן המס הכבד הזה. אסתר הגיעה את ראשה בתנוגה ותאמר:

— ואיך נוכל להיות שמחים וטובי-לב, בעוד אשר בני עמנו נתונים בצרה גדולה?

— אמנם כן!—השיבה מרים באנחה—אך הביאי עצה דבר הלם במה להושיע את עמך, הנה אנכי לא אוכל להתערב בדבר, כי כן הכטחתי לאישי על דברתי, הנה כבר ידעתי את היהודים" אמר אישי אלי, "המה יעתירו עליך דבריהם ויפצרו בך להלות פני בעדם, ואת טובת הלב לא תוכלי להשיב פניהם ריקם, אי לזאת הבטיהיני נא על דברתך לבלי התערב בדבר" אנכי מלאתי הפצו ואבטיחהו לעשות כדבריו ומה אעשה איפוא?—אולם הכי נא, כי יש עצה ותחבולה; את בעצמך רעיתי, יפתי האהובה, תהיה המליץ בעד עמך ובני אמונתך!

— היאבה השר לתת און קשבת לדברי?—שאלה אסתר

את פירעותה—

— אמנם כן, אך אל תבואי אליו כאחת היהודיות, כי אם כאחת מנשי האצילים. הלא תאריך כאחת מבנות המלך. הגידי כי רעותי מנוער את הנסיכה יאב לאנס קי, וכי באת אלי לראות פני ולפקדני בשלום. אל תלפשי בגרי היהודיות כי אם בגרי פאר וכבוד כמשפט בנות האצילים, אנכי אתן לך את בגדי הממדות, ובראות אותך השר על ידי ערויה לפאר ולתפארת, תוכלי לדבר פאשר עם לבבך. אז עליך רעותי, חכמת הלב, לכלכל דבריך בהשכל ודעת למען העיר לב השר לחמלה על עמך; אך מהי והחישי מעשיך מרם יבוא פאוועל אישי מן הציד; גם לשפחתני

דבורה אגיד את דברנו זה למען אשר לא תסכל עצתנו . מרים צללה בפעמון ותבא שפחתה ותאמר אליה :

—דבורה ! נחוצה את לנו אל הצחוק אשר אהפוך לעשות לאישי השר . האשה הזאת תשב ימים אחדים בארמון בשם הנסיכה יאבל אנסקי , ואת מלאי סל גדול ממבחר בגדי המובים והיפים , והביאיהו אל המרכבה העומדת לפני חצר הארמון ונסעת עם האשה הזאת העירה ; בביתה תעזרי לה ללבוש הבגדים , ולעשות את מקלעות שערות ראשה ביופי והדר כאשר אך יהיה לאל ירך , כך אבטח כי ירך תושיע לה להתחפש ולבא אלי בדמות אחת השרות , אך אל תגידו את דברינו לאיש , וכאשר תבצעי את מעשיך במוזב טעם ודעת אגמלך רב טובה בעד מפעלך .

—הוד מלכות ! אנכי אעשה כדברך—השיבה דבורה .

ותשאל מרים לאסתר בשפת צרפית :

—Et vous, Ma lame, parler-vous encore français ?

(ואת רעותי , התוכלי עוד לדבר צחות בשפת צרפת ?)

—O, Madame, je n'ai pas oublié ce que j'ai appris á la Cour du roi !

(כן עדינה . לא שכתתי עוד דבר מכל אשר למדתי

בחצר המלך .)

—שוב הדבר—אמרה מרים בעליצות לבה—על גולה תוכלי

להונות את אישי .

דבורה שפחת מרים , הוליכה את אסתר אל הדר הבגדים להלביש אותה בגדי בת המלך ; וילבשוה כמדה , כי כאשר כאחותה היו בקומתן וגדלן . אחר נסעה אסתר עם דבורה לוויילנא , ור' מנחם הביא עגלת צב יקרה , גם עבדים אחדים לבושים בגדי שרד לשרת את פני הנסיכה יאבל אנסקי .

אחרי שעות אחדות ראו העוברים מרכבה רתומה לארבעה סוסים אבירים עומדת לפני בית ר' מנחם , והצמאים לחדשות ראו כן תמהו . ר' מנחם פתח את דלת הבית . ואשה כבודה כאחת מבנות מרום עם הארץ—כי גם רעיותיה לא הוכירו עוד את בני אסתר—עלתה אל המרכבה עם שפחתה . הרכב דפק את הסוסים

והאופנים רעשו ויסעו במהירות נמרצה אל ארמון השר.
 בין כה וכה שב השר הביתה מן הציד ואשתו בשרה אותו
 כי הנסיכה יאבלאנסקי רעותה מנוער, תבא במהרה לשתר את פניה,
 השר שמע זה כביר את שמע האשה ההיא הנודעת לתהלה בפייה
 והדרה ובתבונות לבה, כי היתה לפני שנים אחדות אתת מרעיות
 בת המלך, וישמח מאוד לראותה עתה פנים אל פנים. בשבת
 השיר עם אשתו אל השולחן דברו אך מהנסיכה יאבלאנסקי, ומרים
 הרבתה לספר ממנה, ותתאר לפניו את תואר פניה כתואר פני אסתר,
 כי רשמי פניה היו תרותים על לוח לבה ועל נקלה היתה לה
 להציגה כמו חיה לפניו.

אחרי אכלם את סעודת הצהרים בהתהלכם לשוח בנן באה
 מרכבה לפני החצר; שניהם מהרו לצאת לקדם את פני האורח,
 אך הנסיכה קדמה לרוץ אל המרכבה, והרעיות מנוער נפלו אשה
 על צו ארי רעותה ותשקנה אשה לאחותה בנשיקות פיהן. אח"כ
 הציגה מרים את אישה לפני אסתר רעותה והיא השתחוותה לפניו
 בכבוד וחקן. השר השתומם מאד למראה עיניו ויתפלא על
 יפיה והדרה, אך גם בת המלך השתוממה מאוד לראות איך
 השכילה דבורה במעשיה להלביש את אסתר כאחת השרות. בלב
 אסתר התעוררו זכרונות ימי הנוער, ימי היותה בחצר המלך,
 עד כי על נקלה היתה לזה לכלכל דבריה וכל מעשיה והליכותיה
 כנשי האצילים. ויפי תארה והדר פניה שתו עליה לוית חן ותפארה
 השר ואשתו הוליכו את אסתר אל גן הארמון לשתות שם
 קאפפּע, וירברו וישוחחו איש אל רעהו זמן רב בשפת צרפת,
 ואיש לא יכול להבין כי לא נסתה אסתר זה שש שנים לדבר
 בשפה הזאת כי דברה בה צחות כיליד צרפת מבטן, יען כי
 בהיותה בחצר המלך היתה השפה הזאת שיחה והגיגה כל היום,
 בערב הביע השר לפני רעיותו את השתוממות רוחו על חכמת רעותה
 ותבונת לבה.

יד.

ימים אחדים ישבה אסתר בארמון, ומרים דאגה להאכילה

מאכלים בלתי אסורים . ותעש בהשכל מעשיה עד כי לא ידע איש מזה ואין רואה ואין מבין , בין כה וכה , הפיקה אסתר רצון וחסן מן השר מיום אל יום . ויאהב מאד לדבר עמה , והנסיכה יאב לאנס קי היתה שיהו והגינו כל היום ; כי גם בעיוב אסתר את הצר המלך לא עזבה את למודיה ותשקוד על דלתות החכמה והמדע ותאסף בהפניה ידיעות רבות הנחוצות לאדם , וכאשר האיכו בה מנוער לכהש באמונתה , כלתה נפשה מאד ללמוד תכונת דת קדשנו , ובבית ר' מנחם מצאה ידה למלאות את חפץ לבה זה באין מפריע ; בכל חשק לבה למדה שפת עבר ותקרא בכתבי הקדש . גם למדה ספרי מחקר אחדים המדברים ממוסדי דת ישראל להזקה ולהגן עליה נגד הכופרים והמינים , ובוה הדרה את שכלה , ורוחה היה כנחל נובע מקור הכמה , כל שומעי דבריה התענגו מאוד עליה , ובת המלך השתוממה למשמע אזניה ותרא ותוכח לדעת כי אסתר רעותה כבירה ממנה בחכמה ודעת , אך לא קנאה בה על זאת , והנסיך לא שבעה עינו מראות ואזניו לא מלאו משמוע את דברי תבונתה . וישבה את הצידי אשר אהב מאד ובכל עתות המרגע היה בחברת שתי הרעיות וישוחח אתן . אל נא נשכח כי עת ספרנו הוא שנת 1660 או כסה עוד החשך ארץ , וערפל לאומים , שמש אהבת האדם (הומאניטעט) לא זרחה עוד בתבל וכמעט החלו קרני אורה להבקע , אם אמנם כבר שככה חמת קנאת הדת הזעומה אחרי , מלחמת שלשים שנה , מלחמת הדת אשר השמה ארצות רבות ותושביהן , אולם החוקרים לא קקע ולייב ניטץ לא כוננו אז עוד את מוסדי שמתם בחכמת הפילוסופיא , גם הסופרים וואלטר רוסא מאנטעסקיע ודירעראט לא כתבו עוד את ספריהם הנכבדים אשר הרעישו ארץ ומלואה ; השכנת ימי הבינים היתה פרושה עוד על כל המדעים , כל העמים הלכו אז חשך ולא אור , ומשפטים קדומים ומעוקלים היו מנת חלקם וגורלם , ורק העם הקטן , מתי ישראל , להם היה אור במושבותם , כי להם נתנה זה מאות בשנים דת מורשה , האוצרת בקרבה חקים טובים ומשפטים ישרים , אולם היהודים היו אז עם לבדד ישכון , וחומות גדולות ובצורות חזקות הגהעטא הבדילו אותם מיתר העמים ולא נתנו לקרני אור תורתנו להדור החוצה

ולחזור השבת הארצות ועיני לאומים; ומה כאר השתומם הנסך ראונו ול לשמוע בפעם הראשונה בומי היוו מפי אשה, רעיונות נשגבות ע"ד משפט האדם ותעודתו בארץ, כי בצלם האלהים נברא, וכי כל האנשים אחים המה, ואשר על כן לכלם המשפט והצדקה להתענג בתבל ולראות בטובה אשר הכין למי'ה' על הארץ, תורה אחת ומשפט אחד לגר ולאזרח, כי אל אחד בראנו ואב אחד לכלנו.

השר נלחם נגד דבריה אלה בכל מאמצי כח. כי לא הסבך לחשוב מהשבות כאלה מימי נעוריו, ויאמר: אם אמנם בני איש אחד אנחנו, אך מאות השנים הרבות שמו קיר מבדיל בין השוטים ובין ההשוכים, ההשוכים ירדו תמיד מטה מטה במעלות החכמה והמוסר, והשוטים והאצילים עלו מעלה מעלה, עד כי לא טוב האכר הרבה מן הבחמה. והשוט ירקיע שחקים בתבונתו ויעלה לשמים שיאו. כל העולם לא נברא אלא בשבילו והאכר הוא ברוחו ובבשרו כסוסו וככלבו, ובהיותו קנין כספו, כל רכושו ועמלו לאדונו הוא, כי מה שקנה עבד קנה רבו. ליהודי נתנו לצבור כסף לנפשו, אך למראה עין, ובאתרונה יתגנו לאדונו השר אשר אליו הוא נושא את נפשו, לחרבות כבוד עשרו.

עתה שמעה און אסתר ותבן לה את סבת אכוריות השר נגד היהודים, אף כי מטבעו היה ישר רוח ותמים לב, אך השקפותיו ורעותיו ע"ד האנשים היו מעוקלות, וע"כ בקשה אסתר להלחם נגדן ולשנות פניהן לטוב, וכאשר יצלה הפצה זה בידה, ידעה אל נכון, כי לא יוכל עוד השר לבצע את מזמתו הרעה אשר הוא חושב על היהודים, ותאמר אליו:

—אדוני הנסך! אמנם אודה לדברך, כי נבדלו האצילים מן היהודים והאכרים, אך לא הטבע שם פדות ביניהם, כי אם החנוך. קורות הימים ולמדנו, כי אנשים רבים אשר בשפל ישובו ונולדו בכתר המדרגה, נשאו ויהיו לשרים, ומשרות כבודות שמו על שכמם.

—כן הדבר!—אמר השר—אמנם יקרה לפעמים כזאת גם בין היהודים, אף כי אחשוב אותם עוד לשפלים ונבזים מן האכרים יען כי לא נגה עליהם אור הדת הנוצרית.

—אולם תחת זאת—השיבה אסתר—תאיר להם דת היהדות אשר קרנים מודה לה, ותפיץ אור יקרות לכל המהויקים בבריתה. —הלמדה רעוית היפה והעדינה גם עקרי דת היהדות? —שאל הנסיך בשחוק קל.

—כן הדבר אדוני, עשיתי זאת —ענתה אסתר—באהוות השר יאבלאנסקי יושבים יהודים במספר רב מאד, והאם לא יעיר העם העתק היה העומד לנס עמים בתורתו, את החפץ בקרבנו לדעת תכונתו ותכונת דתו?

אך התאמיני בנפשך—השיב השר—כי ידמה פעם היהודי לשועי הארץ בהליכותיו ותנועותיו, או כי תוכל יהודיה לכלכל דבריה בחן ונעימות כמוך הנסיכה?

פני אסתר אדמו מבשת, אך מרים השה לעזרתה ותאמר: אנכי אאמין כזאת, האם לא ספרתי לך עוד על דבר אסתר רעות מנוער אשר הצילתני מדרת שחת ברמי ימי? —כן—אמר הנסיך—אזכור את אשר ספרת לי ע"ד הנערה אשר שמה נפשה בכנה, להסיר הנחש מצוארך ואשר מתה באהרונה בתבערת הארמון.

—אך שקר הוגד לנו אז—השיבה מרים—היא לא מתה כי ברחה לנפשה, למען לא תאלץ להמיר אמונתה בכבוד ועושר. —אם אמת נכון הדבר, כי אז אחשוב זאת לאומץ לב מאין צמחו—השיב השר, אחרי חשבו מחשבות רגעים אחדים—אך אנכי אפון באמתת הדברים וכאשר אומה אנכי, ברחה היהודיה מן חחצר, יען כי הליכות השועים ודרכיהם לא מצאו חן בעיניה כי לא הסכינה באלה ולא רצתה לעזוב דרכי חיי היהודים ונתיבותיהם העקשים והנלוזים, את שפתם המזורה, את סחר ידם בבלויי סחבות והאי-נקיון בבתייהם ובבגדיהם; זאת היא טבע היהודים יארתות חייהם. והאנשים הנבזים והשפלים האלה לא ימירו ולא יחליפו את טבעם זה בסגלות הנפש היקרות אשר תרוממנה את השועים והאצילים על וינשאום על גרם המעלות.

פני אסתר אדמו מאד מבשת וקצף, אך מרים רמוה אליה בעיניה ותאמר, ומה יהיה אם אציג לפניך את היהודיה ההיא, אשר היתה שש שנים בחצר המלך, ואשר זה שש שנים מעת

עזבה אותו ותנשא ליהודי גם ילדה לו שני ילדים יהודים, ובכל זאת תתיצב לפניך בהודיה והדרה, כזאת מבנות האצילים; עד אשר כל עין רואה תעינה כי לא נופלת היא מהן בהליכותיה ותכונותיה היקרות?

השר השיב בנחת: או אדע כי נצחתוני ואשוב ממחשבותי אלה ואודה לדברי רעותנו היפה והערינה.

—אולם אמרה אסתר— בטרם תעשה מרים כדבריה אך מרים לא נתנה לה לכלות את דבריה ותאמר:
—אבקשה נא לראשונה מאלוף נעורי לסלוח לי ע"ד אשר סבבתיך בכחש.

—ומה עשית עמדי?—שאל הנסיך—

—הרשני נא לספר לך משל טרם אבקש סליחתך—ענתה מרים ותאמר— אחת מגנשי האצילים שלח לה אישה ואלוף נעוריה, אשר סיבב ארצות רחוקות, אבן שהם יקרה מעולפת במשבצות בלתי מהודרה, ויהי כאשר ראה הסוכן אשר על הבית את אבן השהם ויאמר: התשורה במשבצות כזאת לא תמצא חן בעיני הנסיכה, אי לזאת אשבוץ בראשונה את האבן במשבצות יקרה, כאשר יאתה לה. ואחרי כן אתננה על יד הגבירה, ויעש כן; והאשה שמחה מאוד על האבן היקרה ונגה תפארתה. ויהי כאשר מלאו את האבן, ע"פ הפין השר, במלואה הראשון, השתוממה הנסיכה כמקדם על יפי תפארתה; ותתן תודה לאלוף נעוריה על תשורתה היקרה— אישי ואלופי! לי היתה אבן יקרה כזאת אשר הפצתי לשמה בה את לבך, אך למען תדע ותבין גם אתה את חין ערכה, חשבתי לשוב להראותה לך במשבצת יקרה.

—אך בחירות תדברי אתי, מרים!—אמר השר אליה—

—שמע נא איפוא את פתיונה: אנכי מצאתי את רעותי מנוער אשר אהבת נפש אהבתיה, והיא נעלמה ממני ימים רבים, אך אתה לא חפצת לשום עינך עליה ולדבר אתה לו הצגתיה לפניך כאשר היא יהודיה, וע"כ הצגתיה לפניך ברמות נסיכה יאבלאנסקי.

השר הביט על אסתר בשממון ותמהון כמו פג לבו להאמין לדברי אשתו, אך אסתר השתהוהה לפניו בענות חן.

ותוסף מרים לדבר ותאמר : „הנה ראית עתה את אבן החן אשר לי במשבצת יקרה, במלבושי פאר כאחת מכונות אצילים ותכבד אותה, לבי בנחה כי לא תמנענה מכבוד גם בהיותה עמופה במלבושי היהודים”.

ויאמר הנסיך ראדזיוויל, נצחתוני גם יכלתן לי. נאלץ אנכי כעת לשנות את דעותי והשקפותי הקדומות ולתת צדק לדברי רעותנו היפה והעדינה אשר חלק לה ה' עשר ידות ביופי ובכינה. אף כי לא נעמרה בעמרת הנסיכות אמנם תור האדם המעלה לא בתולדה מקורו, כ"א בתכונות רוחו וכשרונותיו היקרים אשר חונן בהם מאת אביר הטבע. הנני שש מאוד גם עתה לקבל פניך — הוסיף לדבר אל אסתר — כרעית אשתי ומצלת נפשה, אף כי לא מצוה שרים ורוזנים מחצבתך.

השר דמה בלבו כי תבקש עתה אסתר רחמים מלפניו בעד אחיה בני אמונתה, אך הוא נצרה דל שפתיה מהוציא אף הגח קל מפיה על אודותם. הדבר הזה מצא חן בעיני השר, ויתהלכו שלשתם בגן דומם, כ"א תפוש במחשבותיו בקרבו. פתאום עמד השר ויאמר : — עתה זכרתי מרים, כי לא שלמו עוד לרעותך כל שכר בעד

חיך היקרים לי כנפשי. היא ברחה מן החצר ולא נתנה לאבותיך לגמלה כגודל פעלה. אי לזאת תבוא לפני היום על שכרה, אדמה כי מאה אלף אדומים לא ירבו במהיר חית בת מלך ואשת השר ראדזיוויל, הואילי נא אסתר האהובה, יקחי מאתי השלומים; הנני נותן לך את הכסף אשר על עדרת ישראל בעיר ווילנא לשקול על ידי.

אסתר אשר ראתה עתה כל חפץ לבה נתון לה, לא יכלה להוציא הגה מפיה, אך עיניה מלאו דמעות, אך מרים נפלה על ציאי אישה ותחבסה ותשקחו ותאמר אליו :

— אישי אחובי כנפשי. בדבר הזה שוית ענג לנפשי, ותאשרני אושר נצח”

מ"ז.

מה גדלה השתוממות לב כל בני העיר בנסוע מרכבת השר דרך מושב היהודים ותעמוד לפני בית ר' מנחם, ומה מאד התפלאו

כאשר יצא מן המרכבה השר ואשתו עם אסתר וילכו בלוית ר' מנחם אל חדרו היפה והמהודר ומשרת ר' מנחם קרא לראשי העדה לא בית אדונו. המון רב נאסף לפני הבית ויעמדו וישוחחו איש את רעהו. בחדר הפנימי ישב השר והנסיכה ואצלם עמדה אסתר לבושה בגדי היהודיות, שערת ראשה מכוסה וחריוזי פנינים על מצחה, ד' מנחם הביא את ילדיו היפים והנהמדים לבושים בגדי מכלול וכבוד ויצגם לפני השר והגבירה, ובת המלך לקחה אתם על ברכיה ונהבקם ותנשקם חליפות לרגעים.

ואחר באו הרבנים וראשי העדה ויקחו וישתהו לפני אדונם אפים ארצה, ויאמר השר:

—קראתי לכם לשאול אם הכינותם כבר את המס אשר שמתי עליכם.

—אדונינו, אמר הרב הראשון בקול תהנונים—אין לאל ידנו לאסוף כסף רב כזה כי אם פתתנו שארית קניינו ונבא עד בכר להם.

—ולמי כל הונכם ורכושכם אם לא לאדונכם המושל?

—ידענו גם ידענו, הננו כלנו עבדים לאדונינו, וביחז לעשות אתנו כטוב בעיניו—הוסיף הרב לדבר—אך מפילים אנחנו בזה תחנתנו לפני הדר כבודו ומהלים את פניו, וואל נא ויקל מעלינו ההצי ממכסת הכסף, כי גם החצי יכבד כמשא כבוד ממנו לאספי.

—אף קשימה אחת לא אקל מעליכם, בעוד ארבעה שבועות עליכם לשקול את הכסף הזה על ידי אשת ר' מנחם, הכסף הזה נתון לה למתנה באשר היא רעית רעיתי מנוער והיא הצילה את נפשה ממות.

—ורעיתי תקבל את המתנה הזאת מידי אדוני השר ביהודה—אמר ר' מנחם—למען הראות בכסף הזה אותות תודתה לעדת ישראל בוויילנא על אשר פדוה מידי השודדים, אם וואל הדר כבוד לתת לה הרשיון לזה.

כאשר שמע הראש ההוא, אשר לא נתן אז להעדה לפדות את אסתר, את דברי ר' מנחם, הוריד לארץ ראשו, כי כלמה כסתה פניו.

—תעש לה אסתר בכסף כטוב בעיניה, אמי השר—ואל הרבנים וראשי העדה אמר :

—למי והביאו את הבשורה הזאת לאחיכם היהודים. וישקו כלם את ידי השר וימהרו ויצאו מאת פניו שמחים ומובי לב. אחרי רגעים אחדים נשמע קול מצהלות החמון הנאסף לפני הבית. בתי התפלה מלאו מפה אל פה וליהודים יושבי עיר ווילנא היתה אורה ושמחה, וישירו שירי תודה והלל לה' אשר פדה אותם ממצוקתם ויוציאם ממבוכתם.

והשמועה ע"ד קורות אסתר ומעשיה הנפלאים עשתה לה כנפים בכל מרחבי עיר ווילנא וכל יושביה נדברו בה ותהי שיחה והגיגה כל היום: הזאת היא אסתר המהוללה בפי כל תושבי ארץ פולין אשר אומנה וגדלה בבית המלך ותהי לו כבת? והיא ברחה מאתו ותעזוב את חיי העליונים וסגלות המלכים רק למען תשאר נאמנה לדת אבותיה! כל איש התאוה לראות פניה ובכל מקום אשר דרכה כף רגלה, קראו אלפי אנשים: זאת היא בת המלך, אסתר התמימה והישרה! גם על אישה האצילה מכבודה ותפארתה, כי מן היום ההוא והלאה קראו אותו בשם "חתן המלך".

מרים ואסתר התראו מעתה תמיד. גם המלך והמלכה שלהו תשורות יקרות לאסתר אשר לא נשכחה עוד מקרב לבם, וכאשר שמעו את שמעה כי עודנה בחיים, השתוממו מאד ויהללו את אומץ לבה ורוחה הכביר.

וד' מנחם עשה חיל במשלה ידו ורכושו פרץ מאד, כי שמהו הנסיך ראדזיוויל לפקיד על נחלתו ולשר אוצרותיו. עליו היה לצבור את הכסף הנחוי למלחמה עם השוועדים, ובזמן לא כביר נודע ר' מנחם לשם בכל ארץ פולין וליזמטהויען, בכ"ז היה עניו מאד ושפל רוח ולא חדל לשקוד על דלתות התורה, וביתו היה פתוח לרוחה לכל עני וקשי יום כמקדם.

גם אסתר לא רם לבה בכל הפאר והכבוד אשר חלקו לה. מדי שבוע בשבוע היתה יום אחד בארמון השר ותתענג בחברת מרים רעותה, בקיץ הבא באו המלך והמלכה לפקוד את בתם בשלום, אז נסעה אסתר פעמים אחדות עם המלך והמלכה במרכבה פתוחה לשוח, והמון העם צהלו וירונו מטוב לב בראותם את הכבוד

והגדולה אשר נחלה בת אמונתם, ויברכו את המלך ויידו לאל מושיעם, ואסתר לא הסירה בגדי היהודים מעליה אף כי הסתוו אתה ללבוש בגדי הפש כנשי האצילים, כי לא רצתה להתנשא על אחיותיה בנות אמונתה, ככ"ו תתעצו אתה גדולי הארץ ואציליה ויפערו פיהם לדבריה כמו לזורה ומלקוש; כי מצחה המכוסה בחרווי הפנינים, היה מעון רעיונות נעלים ומחשבות עמוקות, וראשי נשי האצילים המקושטות ברוב הן והדר רובם מלאי רעיוני הבל ותהו אשר אין בהם מועיל. לפעמים באה גם בת המלך העירה, לבקר את אסתר בביתה ולראות אשרה ושובה, בדמותה היי מנוחה בצל אישה; ותהבק ותנשק את ילדיה הנחמדים ותתענג עליהם חליפות לרגעים, וכאשר פעם באו המלך והמלכה לדרוש בשלומה בביתה, אז אמרו כל יושבי העיר, "היום יקבל תתן המלך בביתו את הותנו ותותנתו המלך והגבירה" יום כזה היה יום ששן ושמחה לכל תושבי עיר ויילנא. כעני כרש בנקלה כנכבד, כלם התגאו להיות בני עדה אחת עם, "חתן המלך".

ר"ז.

בין כה וכה קנה לו ר' שבתי שם גדול ותפארת, ואף כי גא מלאי לו עוד ארבעים שנה, נודע שמו בכל תפוצות ישראל לרב ומורה מאין כמוהו. באורו "לזורה דעה" סלל לו מהר מסלה בין תופשי התורה וכל הרבנים דלו ממעינותיו העמוקים, עד כי כל הדבר הקשה בדברי דת ודין הביאו אליו. בעת הזאת כלה ר' שבתי באורו גם על "חשן המשפט", אך לא היה לו הכסף חתוץ למען הוציא לאור הבור גדול כזה. כי עשית הספרים לא העשירה את בעליה הרבנים לעולם, כ"א אחרי אשר הקדיבו את כחות נפשם קרבן על מזבח העבודה הזאת, בשומם לילות כימים להגות בספרי הדת ולהשוף מים מבארות העמוקים האלה, אז נאלצו לפזר עוד את שארית כספם על הדפסת הספרים למען הוציאו לאור עולם. ר' שבתי אמר בלבו: "אולי יתמכוני בני ארץ מולדתי ארץ ליטמהויען וישחדו מכספם בעדי, למען יהיה לאל ידי להתציא לאור את חבורי האוצר בקרבו הדשות רבות ומועילות".

ישא את רגליו וילך עירה ויילנא, ויהי כאשר נודע בעיר כי בא הש"ך, ותהום כל העיר, והמונים המונים נאספו לראות את האיש המהולל הזה, ר' מנחם בקש אותו לכבדו ולשבת בביתו כל ימי היותו בעיר, והרבנים וראשי העדה בקשו ממנו לדרוש בשבת הבאה בבית הכנסת הגדול.

בית הכנסת הגדול בעיר ויילנא היה מלא מפה אל פה, האנשים באו להוסיף לקח, הנשים לשמוע, גם את הילדים הביאו אתם, למען יראו בכבוד האיש הגדול הזה וישקרו גם חמה על דלתי התורה והתושיה, אחרי הטיפו דברי מוסר אחדים, החל לבאר להם את הדברים הקשים בסוגית "תקפו כהן" במסכת בבא מציעא, אשר חשף בה תעלומות ונשגבות ויפץ עליה אור חדש, עד כי מרו מאתה כל המבוכות והסתירות, כל הקושיות הזרות היו כלא היו, ועיני כל נפקדו לראות אור בהיר, לב הנאספים פחד ורחב לשמוע הדברים ויתמהו על חכמת האיש ורוחב לבו. אולם בעזרת הנשים עמדה אסתר גם נצבה ואזניה הקשיבו רב קשב לדברי הרב, כל אומר והגה, אשר יצא מפיו בלעה כבכורה בטרם קיץ, כי דברים כאלה הקשיבה בילדותה וישאירו רושם עז בקרב לבה. הקול קול אביה הוא, אשר ישב אז אצל מטתה ויהגה בתלמוד. ורעיון מרהיב לב ומשמח נפש עלה בקרבה, אך היא עמלה ברב כח להסיר מלבה; האם מנה לה ה' אושר אין קץ כזה למצוא עתה את אביה מחמל נפשה? אשר זה רבות בשנים לשוא ערגה נפשה אליו. ואם האיש הגדול הזה, הנודע לשם בכל תפוצות ישראל הוא אביה? הה, אושר כזה לא פללה נפשה מעולם, ואך ובמה תוכל להכיר את אביה?

אסתר בקשה להתאמץ ולהסיר הרעיון מקרב לבה ותאמר: — אך רעיון רוח והבל הוא. מי יודע אם אבי עוד בחיים חיותו, ואם מילט את נפשו מחרב הקאזאקין?

אחר התפללה הוליכו את ר' שבתי בכבוד והדר אל בית ר' מנחם: כל איש התאמץ לנשק את שולי מעילו וחלקו לו רוב פאר. בבית ר' מנחם התאספו כל לומדי העיר ונכבדיה לכבוד הש"ך, כל איש חשב עצמו למאושר אחרי שמעו את דרשת האיש המהולל הזה.

אסתר נתנה לכולם ממתקים ויין, למען שית נוספות להקרואים הנכבדים תענוגי בשר אל תענוגי הרוח; ויאכלו וישתו וישיבו את לבם. ר' מנחם נשא את כוסו וישת לחיי האורה הנכבה, אחרי כן שתה הרב הראשון לעדת ווילנא, לחיי בעל הבית נדיב הלב, והתן המלך".

— מדוע תכנותו בשם הזה? — שאל ר' שבתי.

— השרם ידע זאת רבינו? שאלוהו היושבים בתמהון.

ויען אחד מן הנאספים ויאמר:

— הלא תדע רבנו כי אשת ר' מנחם היא בת המלך אשר אומנה וגדלה בחצרו, וכדניאל איש תמורות לא רצתה לאכול מאכלים אסורים.

— אסתר היראה והתמימה. רעית מרים בת המלך — הוסיף השני.

— ואשר הצילה את קהלתנו מצרה וצוטה גדולה — פרא השלישי.

— והנוסעת במרכבה יחד עם המלך והגבירה ובכ"ז נשארה באמונה לדתה ועמה — ענה הרביעי — פני ר' שבתי חורו מאד וכל יצורי גזר רעדו, אולם באהרונה הבלגי ברוחו ויאמר:

— אבל אסתר ההיא, הלא נשרפה בתבערת הארמון!

— לא! קראו כל הנאספים — היא לא נשרפה. הנה היא באה!

כרגע הופיעה אסתר אל הבית ובידיה קערות מלאות מעדנים וממתקים ויין רב, ויאמר אליה ר' שבתי:

— בתי, איפה היית מרם באת אל המלך?

— המלך — השיבה אסתר — טצא אותי שוכבת כמתה ביער,

מקום שם הביאני אבי בנוסו מפני הקאזאקים.

או פרש ר' שבתי את זרועותיו ויאמר:

— בתי אסתר! פן את היא אסתר בתי האהובה, הנה פניך

כפני מרים רעיתי!

ותאמר אסתר: הלא הכרתי אותך אבי, האם לא היתה סוגית

תקפו כהן, אשר למדת אצל מטתי?

— כן דברת בתי; האח! מה מאד תעלוונה כליותי למצוא

איתך בתי האהובה, אשר ערגה נפשי אליך זה ימים צבירים .
ולא דברו עוד דבר, אך חבקו זה את זה, ותפול אסתר על
צוארי אביה ותבך. ור' שבתי נפל על צוארה ויבך עוד עד כי
ר' שבתי הגדיל; לב כל הנאספים נמוג למראה המחזה הנעים הזה
וכל עין מלאה דמעה, איש לא הרחיב עז בנפשו לשאוף רוח עד אשר
נפרדו הדבקים, אז אחז ר' מנחם ביד חותנו וישקוה ויאמר:
—הנני עתה „חתן המלך“ כי חיתני הנהו „הש״ך“, מלך
בממשלת הרוח, מלך על כל תופשי התורה נוסעי ים התלמוד
והובליו .

י"ז ♦

כל עט סופרים ילאה לתאר עליצות לב ר' שבתי במצא
כעת את בתו, אשר נואש ממנה זה ימים רבים, ועתה היא חיה
לפניו כלילת כל פאר ותפארת הבנות, נודעת בשערים בצדקתה
ומעשיה, עד כי כל בני עמה יתפארו בה ובכבודה יתמרו. ה'
אבי היתומים רחם על הילדה האובדת וישא אותה כאשר ישא
האומן את היונק, אל מהוו הפצה, את הדברים אשר קרא ר' שבתי
אז בצדקת נפשו במקום תבערת הארמון כאשר הכביר עליו היגון
אכפו: צדיק ה' בכל דרכיו והסיד בכל מעשיו, שנה וישלש כעת
פעמים רבות בראותו עין בעין הסדי ה' אשר הפליא אתו לעשות,
גם בזאת ראה יד ה' ותשועתו הגדולה אשר עשה לו ביום נשבה
בידי השודדים, כי הכיר את ריעו מנוער, ראש השודדים, ותמצא
ידו להפזות לבו כפלגי מים, ולפחת בקרבו רגשי החמלה והחנינה,
למען הציל את בתו מתרפה ואסון, ועל בתו הנעובה גלמודה ביער
באו דברי הנביא „והיו מלכים אומניך“ רבות ספר האב לבתו
מקורות ימי חייו, והיא גם היא ספרה לו הרבה מקורותיה ואת
כל אשר עבר עליה, וכי נתקומו דברי אמה אשר דברה אליהם
לפני מותה: צרות רבות ורעות כתומן באו עליהם, אך ה' שלח
את מלאכיו לפניהם להצילם מרעה ואסון, להגן עליהם גנון והציל
ילהייתם כהיום הזה. ולששון לב אסתר ואשרה אין קץ כי כל
הכבוד והגדולה אשר נדלה בבית ר' מנחם ביום התודעה עוד

הפעם אל מרים רעותה, היו כאפס וכאין בעיניה נגד האושר הזה במצאה את אביה, אב נחמד ודגול מרבבה כמוהו.

כל איש יוכל לתאר בנפשו את הענג והשמחה אשר מלאו לב כל תושבי העיר לשמע הדבר הזה, השמעה עפה מפה אל פה ותגע גם עד שערי הארמון, עוד ביום הראשון הבא נסעו השר והגבירה עירה ווילנא להביע רגשי שמחתם בזה לפני אסתר ולראות את פני אביה, השר דבר זמן רב עם ר"ש ויבקש כאתו לשחר פניו בארמונו, שם דבר וישוחח אתו הרבה ע"ד היהודים ותכונתם, ודבריו פעלו הרבה לשנות את דעות השר ומחשבותיו עליהם לטובה, ואת אשר עלתה בידי בתו רק למחצה הצליח בידו כלו, כי נהפך לב השר מן הקצה אל הקצה, ומן היום ההוא והלאה היה הנסיך ראדיוויל אוהב ליהודים ודורש שלומם וטובתם כל הימים, ואהבתו הזאת הנחיל גם לבניו אחריו.

ר' מנחם קבל עליו לשלם את כהיר הדפסת ספרי חותנו, שבועות אחדות עברו בהגהת כתבי היד וסדרום. בימים ההם בקר ר"ש לפעמים עם בתו, כהפץ השר, אותו ואת מרים רעיתו בארמונו, ויהי היום ויגד להם השר כי ראש השודדים ווראמיססלאוו נשבה, ויתרצו את משפטו למות על במת המטבח, כי יוסב עליו האופן, ר' שבתי ואסתר הפצירו בהנסיך למשוך אליו הסדו לנקותו מפשעו הרב, ויאות השר למלאות הפצם ובקשתם, ואת ידי ר' שבתי מלא לבשר להשודד את הבשורה.

בעזות מצה וקשי ערף ישב ווראמיססלאוו בבית הכלא, הוא לא רצה לראות את פני כהני דתו מרם מותו, ולהתודות לפניהם על פשעיו, אז נגש אליו ריעו מנוער ויטיף עליו דברי נועם ורחמים. והנה לדבריו הנעימים אשר יצאו מקירות לבו המהור נמוג כמים לב ראש השודדים הקשה כאבן, וינחם על מעלליו הרעים ויתעצב אל לבו, כי דבר מותו לא יתננו להיטיב דרכו ולכפר על פשעיו הרבים במעשה צדקה והסד. אז בשר לו הרב, את הסד השר, לשמחת לב ווראמיססלאוו לא היה קץ, הוא נשק את רגלי הרב, ויבטיחו כי יתאמץ מעתה ללכת בדרכי יושר וצדק למען לא יהיה לו דבר בקשתו בעדו לפוקה ולמכשול לב, ואת פני השר חלה לתת לו הרשיו לצאת מצבא חיל המלך, ויכלא

את הפצו. בצבא החיל חשף זרוע עזו וירא גבורות ונפלאות, אף שם פעמים רבות את נפשו בכפו, עד כי קנה לו שם כשם הגבורים אשר בארץ ויעל מעלה ויהי לשר. אולם בשנת 1673 באחד עשר לחדש נאוועמבער נפל שרוד במלחמה אשר הצו הפולני על יד נהר דניעסמער על התוגרמים תחת שר צבאם יאהאן סאביעסקי ויכפר במותו מות ישרים במלחמה את עונות ימי ילדותו והמאת נפשו.

אך נשובה נא אל ר' שבתי ובתו. ר' מנחם ואסתר דברו על לבו ויתאמצו להמותו להפצם לשבת בביתם בעיר ווילנא, ר' מנחם רצה ללכת בעצמו אל עיר האללישוי ולהביא משם את אשת חותנו ובנו, אך ר' שבתי השיב פניהם ריקם בבקשתם, הוא לא רצה לעזוב בימי אשורו את העדה אשר קבלתהו בימי עניו ומרודו באהבה ותשימהו לראש עליה. הה, הוא חש עתידות לא טובות לו! כי ימיו ספורים עלי אדמות, הצרות והתלאות הרבות אשר השתרנו על צוארו, גם עבודתו ושקידתו הרבה בלמודים, קצרו את ימי עלומיו. ר' שבתי מת בעצם ימיו בהיותו בן ארבעים ושתים שנה, אך בימי חייו הסעמים, הגדיל לעשות מאלפי אנשים אשר האריכו ימים כפלים מימי חייו, כי הוא הורה את כל בני ישראל הליכות דת ודין ושמו נשאר לזכרון בפי כל, לדור דורים.

ר' שבתי לא ראה עוד את באורו לחשן המשפט ויצא לאור מבית הדפוס, כי אחרי מותו נגמרה הדפסת החבור הגדול הזה ויצא לאור כלול בהדרו לששון לב כל הוגי התלמוד וקוראיו.

אלמנת ר' שבתי נסעה עם בנה לעיר ווילנא, ור' מנחם קבל אותם בזרעות פתוחות ובאהבה גלויה והנער אחי אשתו גודל בביתו כאחד מבניו, ושמו יצא לתהלה בקרב ישראל, הלא הוא ר' מאיר בעל הערות לספר „נקודת הכסף” אשר חבר אביו הש"ך.

ר' מנחם ואסתר האריכו ימים וינובו בשיבה טובה, גם בני שלשים ובני רבעים ולדו על ברכיהם, ואהבת בת המלך אל אסתר לא רפתה לאורך ימים.

צאצאי הש"ך ונכדיו המה עד היום מהמשפחות הכבודות

בארץ פולין וליטמהויען, ויוצאי ירך ר' וואלף ווילנער הותנו, נמצאים
כעת בארץ אשכנז וצרפת, משפחתם נודעת בשם „האללע“. אחד
מהם, ר' חנוך האללע, נזכר בספר „ברתי ופלתו“ לר' יהונתן
אייבעשימץ. ורובם יושבים בערי בערלין, האמבורג, פ"פ דמאיון,
פ"פ דאדער, ברעסלוי שטראבסבורג, פאריז ואלמ-בריוואך אשר
בארץ בארען.

הארעכסע אלי:

Л. И. ШАПИРО

въ Варшаву.

Налевки № 11.